

HANDBOEK VOORMALIG JOEGOSLAVIË

Uitgave januari 1998

Vastgesteld namens BLS

Samengesteld door Bureau Communicatie Operationele Staf BLS

VOORWOORD

1. Het doel van het handboek voormalig (vm) Joegoslavië is algemene informatie te verschaffen, die van belang is voor het werken en het verblijf van de Nederlandse militair in vm Joegoslavië. Het handboek wordt dan ook uitsluitend verstrekt aan hen die daadwerkelijk in opleiding zijn voor een aanstaande uitzending.
2. De situatie in vm Joegoslavië is regelmatig aan veranderingen onderhevig. Daarvoor zal het handboek periodiek worden bijgesteld. Wijzigingsbladen worden (normaal gesproken) niet uitgegeven.
3. Het handboek treedt niet in de plaats van (delen van) bestaande voorschriften.
4. Commentaar, suggesties en aanvullingen kunnen worden ingediend bij

Operationele Staf BLS
Bureau Communicatie

INHOUDSOPGAVE

1 HET VOORMALIGE JOEGOSLAVIË

1.1	Historische en politieke achtergronden	1.1
1.2	De NAVO in voormalig Joegoslavië.....	1.7
1.3	Valuta	1.9
1.4	Lokale cultuuraspecten.....	1.9

2 DE SERVOKROATISCHE TAAL

2.1	Inleiding.....	2.1
2.2	Woordenschat algemeen.....	2.4
2.3	De weg vragen.....	2.7
2.4	Militair.....	2.8
2.5	Humanitaire hulp.....	2.12
2.6	Medisch	2.13
2.7	Teksten op borden (Latijns alfabet).....	2.15
2.8	Teksten op borden (Cyrillisch alfabet).....	2.18

3 MILITAIRE ASPECTEN

3.1	Optredende groeperingen	3.1
3.2	Invloeden van weer en terrein	3.4

4 MILITAIRE VEILIGHEID

4.1	Inleiding.....	4.1
4.2	Beveiligen van gegevens	4.1
4.3	Beveiligen van materieel	4.1
4.4	Eigen gedrag en veiligheid	4.2
4.5	Melden van incidenten	4.5

5 UNIFORMEN EN RANGEN

5.1	Joegoslavische uniformen	5.1
-----	--------------------------------	-----

5.2	Joegoslavische rangen en	5.5
	onderscheidingstekens	
5.3	Rangen en onderscheidingstekens andere nationaliteiten	5.15

6 MATERIEELHERKENNING

6.1	Inleiding.....	6.1
6.2	Handvuurwapens	6.2
6.3	Tanks	6.13
6.4	Pantservoertuigen	6.18
6.5	Artillerie	6.25
6.6	Antitank	6.54
6.7	Transportvoertuigen	6.62
6.8	Geniematerieel.....	6.68
6.9	Mijnen.....	6.71

7 DRILLS EN GEDRAGINGEN

7.1	Paraatheidfasen	7.1
7.2	Persoonlijke veiligheid	7.2
7.3	Optreden van sluipschutters	7.3
7.4	Artillerie- en mortiervuur	7.3
7.5	Hinderlaag	7.4
7.6	Verboden handelingen.....	7.4
7.7	Gijzelingen of isolatie.....	7.8
7.8	IK 5-137: Munitieveilgheid en mijnen.....	

8 PERSOONLIJKE VERZORGING

8.1	Persoonlijke verzorging.....	8.1
8.2	Preventie van koudeletsels	8.8
8.3	Preventieve maatregelen tegen warmteletsels	8.11
8.4	Omgaan met stress.....	

9.1 Omgang met pers..... 9.1

9.2 Ongevallenrapportage..... 9.3

1 HET VOORMALIGE JOEGOSLAVIË

1.1 Historische en politieke achtergronden

1.1.1 De etnische samenstelling

Joegoslavië betekent staat van Zuid-Slaven. De Zuid-Slaven zijn te onderscheiden in Slovenen, Kroaten, Serviërs, Montenegrijnen en Macedoniërs. Deze volkeren hadden in het voormalige Joegoslavië elk hun eigen republiek. De Moslims vormen geen apart volk. Het zijn voor het grootste deel Slaven die zich bekeerd hebben tot de Islam.

Wanneer we de kaart van de etnische samenstelling bekijken, dan valt op dat de verschillende volken verspreid door elkaar wonen, vooral in Bosnië-Herzegovina. Slovenië, Montenegro en Servië zijn etnisch redelijk homogene republieken. Kroatië heeft 75% Kroaten en 12% Serviërs die in bepaalde gebieden van Kroatië een meerderheid vormen. Bosnië-Herzegovina bestaat voor 40% uit Moslims, voor 30% uit Serviërs en voor 20% uit Kroaten en is daarmee de minst homogene republiek. Zie blz. 1.2.

Uit het historisch overzicht zal blijken waarom er Moslims in Bosnië-Herzegovina wonen en waarom er Serviërs in die specifieke gebieden van Kroatië en Bosnië wonen.

1.1.2 Historisch overzicht

Het voormalige Joegoslavië is pas gevormd in 1918. Kroatië en Slovenië zijn lange tijd overheerst door Oostenrijk en Hongarije. Servië en Bosnië (en later ook Herzegovina en Montenegro) waren van de 14e tot de 19e

eeuw deel van het Ottomaanse (Turkse) rijk. De Slaven die onder het Ottomaanse bestuur kwamen, leefden onder moeilijke omstandigheden of ze moesten zich bekeren tot het islamitische geloof. Velen zijn gevlucht.

De Serviërs die vluchtten naar Kroatië werden door het Oostenrijkse rijk gebruikt als militairen in het (toenmalige) grensgebied dat nu de Krajina is. Er ontstond hier een vrijgevochten maatschappij waar banditisme en bloedwraak heel gewoon waren. Dit grensgebied ontstond in de 16e eeuw en is dikwijls verplaatst. Dit is de reden waarom we Serviërs vinden in Kroatië en Bosnië. Deze Serviërs hechten aan trouw en eer en hebben zich altijd tegen overheersing verzet.

In de 19e eeuw kwam Servië in opstand tegen de overheersers en werd het onafhankelijk. In de Balkanoorlogen (1912-1914) kwam er een einde aan de Turkse invloed op de Balkan. Het grondgebied van Servië en Griekenland werd in die oorlogen aanzienlijk uitgebreid.

In Servië ontstond de Groot-Servische gedachte: een samensmelting van alle Zuid-Slaven onder Servische leiding. De Serviërs wilden Slovenië, Kroatië en Bosnië-Herzegovina bevrijden van de Oostenrijkse overheersing. Dit streven en de door een Serviër gepleegde moord op de Oostenrijkse troonopvolger aartshertog Frans Ferdinand was aanleiding voor de Oostenrijkers om Servië de oorlog te verklaren. Daarmee brak in 1914 de Eerste Wereldoorlog uit.

In 1918 werd het Koninkrijk der Slovenen, Kroaten en Serviërs uitgeroepen. Na het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog trokken in 1941 Duitse troepen het land binnen en werd een groot deel van Joegoslavië verdeeld tussen Duitsland, Italië, Hongarije en Bulgarije. Kroatië en Bosnië-Herzegovina werden één onafhankelijke staat. Er

werd door Hitler een marionettenregime geïnstalleerd dat bestond uit fascistische Kroaten (de zogenaamde Ustachabeweging). In deze periode werden honderdduizenden Serviërs omgebracht door fascistische Kroaten. Verzet werd geleverd door de Servische Chetniks en de communistische Partizanen van Josip Broz, alias Tito. In hun verzet tegen de Duitsers en de Kroaten werden ook tienduizenden Moslims omgebracht, die door de Ustacha's onterecht als sympathisanten werden afgeschilderd. De Partizanen wonnen uiteindelijk de guerrilla-oorlog tegen de bezetters.

In 1945 werd de federale Volksrepubliek Joegoslavië uitgeroepen. Het land kreeg een communistische regering maar werd niet overheerst door de Russen omdat het zich zelf bevrijd had. Tito werd president.

Vanaf 1946 kende Joegoslavië 6 republieken: Slovenië, Kroatië, Bosnië-Herzegovina, Servië, Montenegro en Macedonië. In 1974 werden nog twee autonome provincies, Vojvodina en Kosovo gevormd. De populariteit en het charisma van de onbetwiste leider Tito zorgde ervoor dat Joegoslavië één staat bleef ondanks de interne spanningen die er leefden.

Na Tito's dood in 1980 werden de problemen langzamerhand groter, omdat er geen geaccepteerde centrale leider meer was.

In 1987 kwam in Servië Slobodan Milosevic aan de macht. Hij vond dat Servië in de naoorlogse periode tekort gedaan was en dat het meer macht verdiende binnen de federatie.

In 1991 ontstond er grote onenigheid tussen de republieken over de te varen politieke koers. In juni 1991 verklaarden Kroatië en Slovenië zich onafhankelijk. Servië was hier fel tegen. Het federale volksleger (JNA), voor het grootste deel bestaande uit Servische militairen, probeerde met geweld

Kroatië en Slovenië bij de republiek te houden. Servië aanvaardde uiteindelijk de Sloveense onafhankelijkheid maar niet die van Kroatië. Het JNA steunde Kroatische Serviërs in hun strijd voor onafhankelijke gebieden binnen Kroatië. Toen VN-troepen naar Kroatië kwamen trok het JNA zich terug in Bosnië-Herzegovina.

1.1.3 Bosnië-Herzegovina

Centraal in het voormalige Joegoslavië ligt Bosnië-Herzegovina. Zie blz. 1.6.

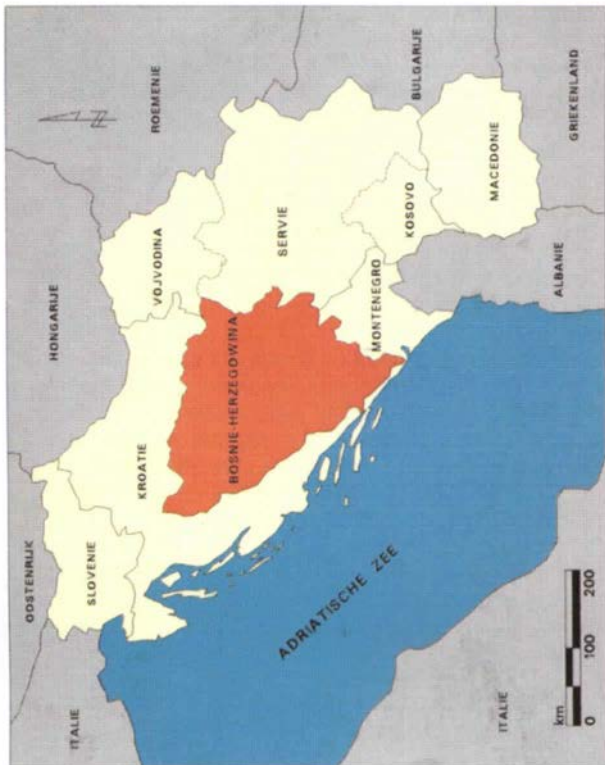
In 1992 werd Bosnië-Herzegovina als zelfstandige staat erkend door de EG. De (pro-Servische) JNA troepen in Bosnië-Herzegovina werden daarna ontbonden. Van de 80.000 militairen zijn er 15.000 terug gekeerd naar Servië. Een troepenmacht van 65.000 man met bijbehorend materieel bleef achter in Bosnië-Herzegovina om de strijd voort te zetten en de Servische belangen veilig te stellen.

In Bosnië was een enorme bewapeningswedloop ontstaan. Serviërs werden bevoorrad door de JNA-troepen, Kroaten kregen wapens uit Kroatië. De Moslims bleven achter in deze wedloop.

Servische milities veroverden vanaf april 1992 ongeveer 70% van het Bosnische grondgebied. De moslims vochten op sommige plaatsen tegen de Bosnische Serviërs en op andere plaatsen tegen de Bosnische Kroaten, die gesteund werden door het reguliere Kroatische leger. Op enkele plaatsen vochten de Bosnische Kroaten met de Bosnische Serviërs tegen de moslims.

Sinds de moslims met de Bosnische Kroaten begin 1994 een federatie zijn aangegaan zijn de offensieven van de Bosnische Serviërs tot staan gebracht.

De Bosnische Serviërs worden op logistiek gebied

Overzichtskaart voormalig Joegoslavië.

gesteund door de Federale Republiek. Deze steun is verminderd sinds de grens tussen de federale republiek en Bosnië-Herzegovina werd geblokkeerd in augustus 1994.

Het doel van de strijdende partijen is het controleren van die gebieden waarin ze een etnische meerderheid hebben. Daartoe worden in die gebieden andere etnische groeperingen met geweld verjaagd (etnische zuiveringen). In februari 1993 is een federatie opgericht van moslims en Bosnische Kroaten in Bosnië-Herzegovina. Sindsdien wordt er tussen de HVO en de ABiH niet meer gevochten en bestaat er tussen deze partijen plaatselijk enige samenwerking. Van integratie van de strijdkrachten (ABiH en de HVO) is nog geen sprake. De vorming van gemeenschappelijke kantons verloopt moeizaam.

1.2 De NAVO in voormalig Joegoslavië

1.2.1 Inleiding

De Noord Atlantische Verdragsorganisatie (NAVO) heeft als hoofddoel controleren van de in DAYTON gemaakte afspraken tussen de voormalig strijdende partijen in Bosnië-Herzegovina. In de tweede helft van 1995 startten de Verenigde Staten een diplomatiek offensief onder leiding van onderminister Holbrooke. Dit leidde tot een op 21 november 1995 getekend vredesakkoord; Het Daytonakkoord. Op verzoek van de Verenigde Naties heeft de NAVO toen een 'Peace Implementation Plan' opgesteld. Dit plan voorziet in een door de NAVO gedomineerde vredesmacht onder de naam IFOR (Implementation Force) die tot 21 december 1996 optreedt in het voormalig Joegoslavië. Vanaf die datum wordt de Stabilisation Force (SFOR) van kracht. Deze nieuwe operatie wordt Joint Guard (Gezamenlijke Wacht) genoemd.

1.2.2 Organisatie SFOR

Het hoofdkwartier (HQ) van SFOR bevindt zich in Ilidza, een buitenwijk van Sarajevo. De gehele operatie wordt geleid door generaal William Crouch. Hij treedt op als Commandant SFOR (COMMSFOR).

Het gebied is opgesplitst in drie sectoren. In de sector Zuid-Oost (Mostar tot en met Sarajevo) wordt een multinationale divisie geleid door de Fransen. De sector Noord staat onder Amerikaanse leiding. De sector Zuid-West (Kiseljak tot en met de Bihac-pocket) staat onder Britse leiding. In deze sector zijn ook de Nederlandse eenheden gestationeerd.

Taken SFOR

SFOR moet de hervatting van (militaire) vijandigheden afschrikken en daardoor bijdragen aan het scheppen van het veilige klimaat waarin vrede in het voormalig Joegoslavië kan blijven bestaan. Daarom mag SFOR alle nodige maatregelen treffen om de implementatie en naleving van de vredesakkoorden door de voormalig strijdende partijen af te dwingen. SFOR mag tevens alle noodzakelijke maatregelen nemen zichzelf tegen (dreiging van) aanvallen te verdedigen.

1.2.4. Andere internationale organisaties

Andere internationale hulpverlenende organisaties in voormalig Joegoslavië waar u mogelijk direct of indirect mee te maken krijgt zijn:

- a. **ECMM** : European Community Monitor Mission
- b. **UNHCR** : United Nations High Commissioner For Refugees
- c. **ICRC** : International Committee Red Cross
- d. Artsen zonder grenzen (Medecins sans Frontières)
- e. **UNTAES** : United Nations Transitional Administration for Eastern Slavonia, Baranja and western Sirmium

1.3 Valuta

1. De Amerikaanse dollar en Duitse mark worden over het algemeen geaccepteerd als betaalmiddel.
2. De Servische dinar is alleen geldig in Servië en in door Serviërs gecontroleerde gebieden. De Kroatische dinar (sedert 1 januari 1994 KUNA genaamd) is dan ook alleen geldig in Kroatië en in door Kroaten gecontroleerde gebieden in Bosnië-Herzegovina.
3. Vanwege de snelle devaluatie van de lokale valuta, moet je ze alleen maar aanschaffen als het echt nodig is en niet meer dan op korte termijn nodig is.

1.4 Lokale cultuuraspecten

Algemeen

1. De bevolking van voormalig Joegoslavië is erg trots. Het feit dat er buitenlandse troepen zijn, ligt dan ook erg gevoelig. Velen hebben een opvliegend temperament. Hoewel ze een vriendelijke grondhouding hebben, voelen ze zich snel beledigd.
2. De verschillende groeperingen hebben allemaal hun eigen ideeën over de aanwezigheid van Nederlandse NAVO eenheden. Ze zijn er in principe allemaal op uit om de NAVO voor hun karretje te spannen. Stel je op de hoogte van de plaatselijke situatie, omdat deze direct invloed heeft op je eigen veiligheid.
3. Toon respect voor vrouwen; ga er niet automatisch vanuit dat ze jouw aandacht waarderen.
4. Alcoholmisbruik is in Joegoslavië aan de orde van de dag. Voorkom het zelf!

Begroetingen

Reageer altijd op begroetingen, tenminste met een glimlach. Imiteer niet de Kroatische manier van groeten (twee vingers) of de Servische (twee vingers en een duim). Als je zwaait, doe het dan zoals je het normaal ook doet.

Gastvrijheid

Een gastvrij onthaal kun je in principe niet weigeren, tenzij anders bepaald. Wees echter wel op je hoede en bedenk ook dat je wellicht het laatste eten van je gastheren voorgeschiedt krijgt. Wees zelf ook eens gastvrij, als de situatie het toelaat, maar dan wel wederom zonder partijen voor te trekken. Officiële gelegenheden zijn vaak een goed moment daarvoor.

Winkelen

Besef dat in de meeste plaatsen tekorten zijn. Koop daarom niet zo veel dat je de lokale bevolking tekort doet.

Godsdienst

Godsdienstbeleving door de verschillende groeperingen is in de meeste gevallen veel intensiever dan bij ons in Nederland. Respecteer hun geloof, maar probeer discussies over het onderwerp te voorkomen.

Moslim gewoonten

1. Hoewel de moslims in Bosnië-Herzegovina in hun geloof niet zo fanatiek zijn als in sommige andere landen, moet je je toch van hun gewoonten goed op de hoogte stellen.
2. Als je bij een moslim zit te eten, wijs dan niet met de onderkant van je voet naar de gastheer.
3. Gebruik alleen je rechterhand om handen te schudden, te eten of eten aan te bieden. De linkerhand wordt namelijk traditioneel op het toilet gebruikt.
4. Praat niet met moslim vrouwen, tenzij je daartoe door haar naaste familie uitgenodigd bent.

Taal

Ook de taal is een gevoelig onderwerp. De ene bevolkingsgroep kan zich ergeren aan het feit dat de taal van een andere etnische groep gesproken wordt.

2 DE SERVOKROATISCHE TAAL

2.1 Inleiding

Het Servokroatisch is een Slavische taal en was vroeger de officiële landstaal in Joegoslavië. Hoewel er verspreid over het land verschillende dialecten zijn, verstaan de verschillende bevolkingsgroepen elkaar in het algemeen goed.

Een eigenaardigheid van de taal is dat deze geschreven wordt met behulp van twee verschillende alfabetten:

- het ons bekende Latijnse alfabet (soms met accenttekens)
- het zgn. Cyrillische alfabet (gebaseerd op het Russische schrift).

In Kroatië, West Bosnië-Herzegovina wordt het Latijnse alfabet gebruikt, in Servië en Oost Bosnië-Herzegovina het Cyrillische.

DE UITSPRAAK VAN SERVOKROATISCHE WOORDEN

Voor het gemak van de gebruiker wordt van alle woorden en zinnen in deze woordenlijst in een aparte kolom de uitspraak aangegeven.

Spreek de woorden tussen vierkante haakjes uit alsof het Nederlandse woorden zijn. (De "g" moet evenwel als een Engelse "g" worden uitgesproken.)

Let op de volgende eigenaardigheden:

In Servokroatische woorden wordt nooit meer dan één lettergreep beklemtoond uitgesproken. In de uitspraakkolom wordt de beklemtoonde lettergreep aangeduid met **VET** gedrukte hoofdletters.

Tweelettergrepige woorden dragen de klemtoon altijd op de eerste lettergreep

student [STOE^dent]

tramvaj [TRAM^vaj]

Over de plaats van de klemtoon in drie- en meerlettergrepige woorden kan helaas niet méér worden gezegd, dan dat de klemtoon NOOIT op de laatste lettergreep van een woord ligt.

profesor [PRO^fésor]

general [géNÉ^ral]

autobus [a-oe^TOboes]

sekretarica [sékré^TArietsa]

religiozan [Ré^liegie-ozan]

Als de “r” tussen twee medeklinkers staat, wordt hij uitgesproken als “ur” en vormt hij dus een lettergreep:

trg [turg]

vrlo [VUR^lo]

HET ALFABET

Latijns	uitspraak	fonetisch	Cyrrillisch
A a	als in 'h <u>ak</u> ', soms als in 'h <u>aan</u> '	[a]/[aa]	А а
B b	= B	[b]	Б б
C c	als in 't <u>s</u> aar'	[ts]	Ц ц
Č č	als in Eng. 'ch <u>i</u> ld'	[tsj]	Ч ч
Ć ć	als in 'T <u>s</u> jechië'	[tsjʲ]	Ї и
D d	= D	[d]	Д д
DŽ dž	als in Eng. 'G <u>e</u> orge'	[dzj]	Џ џ
Ð/DJ ð/dj	als in 'J <u>a</u> karta'	[dzjʲ]	Ђ ј
E e	als in 'h <u>e</u> k', soms als in 'h <u>ee</u> n'	[e]/[ee]	Е е
F f	= F	[f]	Ф ф
G g	als in Eng. 'g <u>o</u> al'	[g]	Г г
H h	als in Du. 'i <u>ch</u> '	[ch]	Х х
I i	als in 'i <u>e</u> t'	[i]	И и
J j	= J	[j]	Ј ј
K k	= K	[k]	К к
L l	= L	[l]	Л л
LJ lj	als in 'w <u>e</u> l <u>j</u> a'	[lj]	Љ љ
M m	= M	[m]	М м
N n	= N	[n]	Н н
NJ nj	als in 'o <u>r</u> an <u>j</u> e'	[nj]	Њ њ
O o	als in 'h <u>o</u> k', soms als in 'h <u>oo</u> n'	[o]/[oo]	О о
P p	= P	[p]	П п
R r	= R	[r]/[ur]	Р р
S s	= S	[s]	С с
Š š	als in 'h <u>u</u> is <u>j</u> e'	[sj]	Ш ш
T t	= T	[t]	Т т
U u	als in 'h <u>o</u> ek'	[oe]	У у
V v	= V	[v]	В в
Z z	= Z	[z]	З з
Ž ž	als in 'et <u>a</u> ge'	[zj]	Ж ж

2.2 Woordenschat algemeen

a. Ontmoeten

ja / nee	da / ne	[da] / [né]
goed / slecht	dobro / loŷs	[DObro] / [losj]
OK	u redu	[oe RÉdoe]
alstublieft / bedankt	molim / hvala (Vam)	[MOliem] / [CHVAla (vam)]
sorry	žalim	[ZJAliem]
Hoe heet u/je?	Kako se zovete/zoveŷs?	[Kako sé ZOvètè/ZOvesj?]
Ik heet ...	Zovem se ...	[ZOvem sè ...]
Ik kom uit Nederland	Sam iz Holandije	[Sam iez choLANDiejè]
Wij komen uit Nederland.Smo iz Holandije.		[Smo iez choLANDiejè]
Hallo.	Zdravo.	[ZDRAvo]
Goedendag.	Dobar dan.	[DObar daan]
Hoe gaat het ermee?	Kako ste?	[Kako stè?]
Tot kijk.	Zdravo.	[ZDRAvo]

b. Elkaar (niet) begrijpen

Ik spreek geen	Ne govorim	[Nè Govorim
Kroatisch.	hrvatski.	CHURvatskie]
Ik spreek geen	Ne govorim	[Nè GOvorim
Servisch.	srpski.	SURPskie]
Spreekt u ...	Govorite li ...	[GovoRIEtè lie ...
Spreekt hier iemand ..	Da li ovdje netko govori..	[Da lie OVDjè Nétko GOvorie..
- Engels?	- engleski?	- éNglèskie?
- Duits?	- njemački?	- NJématsjkie?
- Frans?	- francuski?	- FRANTsoeskie?]
Ik begrijp het.	Razumijem.	[RazOEmiejem]
Ik begrijp het niet.	Ne razumijem.	[Nè razOEmiejem]
Wat is dat?	Što je to?	[Sjto jè to?]
Kunt u mij helpen?	Možete li mi pomoci?	[MOzjète lie mie POMotsjüe?]
Ik ben / wij zijn ...	Ja sam. / mi smo ..	[Jaa sam .. / mie smo ..]
Ik wil ...	Ja trebam ...	[Jaa TRÉbam ...]

Ik heb nodig ...	Meni treba ...	[Ménìè TRéba ...]
Geef mij ...	Dajte mi ...	[DAJte mie ...]
Heeft u ...?	Da li imate ...?	[Da lie IEmate ...?]
Waar is ...?	Gdje je ...?	[Gdjè jè ...?]
hoe?	kako?	[KAKo?]
hoeveel? / hoelang?	koliko?	[KOlieko?]
wie? / wat?	tko? / sto?	[tko?] / [sjto?]
waar? / waarheen?	gdje? / kuda?	[gdjè?] / [KOEda?]
waarom?	zašto?	[ZAsjto?]
wanneer?	kada?	[KAda?]
welke?	koji?	[KOjie?]

c. Personen

ik	ja	[ja]	wij	mi	[mie]
jij	ti	[tie]	jullie, u	vi	[vie]
hij	on	[on]	zij (mannen)	oni	[Onie]
zij	ona	[Ona]	zij (vrouwen)	one	[Onè]

Wie is/zijn dat?	Tko to je / su?	[Tko to jè/soe?]
Dit is mijn ...	To je moj ...	[To jè mooj ...]
gezin / familie	porodica / rodbina	[PORodietsa] / [RODbiena]
man, echtgenoot	muž	[moezj]
vrouw, echtgenote	žena	[ZJéna]
vader / moeder	otac / majka	[Otats] / [MAAJka]
zoon / dochter	sin / keerka	[sien] / [KTSJERka]
opa / oma	djed / baka	[djed] / [BAKa]
broer / zus	brat / sestra	[brat] / [SEStrA]
man / vrouw	muýskarac / ýzena	[MOESJkarats] / [ZJéna]
kind / bejaarden	dijete / stari ljudi	[DJétè] / [STARie LJOEdie].
Wat is uw nationaliteit?	Koja je vaša nacionalnost?	[KOja jè Vasja natsieoNALnost]
Ik ben... / Wij zijn ...	Ja sam... / Mi smo ...	[Jaa sam .../ mie smo ...]
- Bosniër	- Bosanac	[boSAnats]
- Kroaat	- Hrvat	[CHURvat]
- Serviër	- Srbin	[SURbien]
- Moslim	- Musliman	[moeSLIman]

- Katholiek

- Katolik

[ka**T**Oliek]

- Orthodox

- Pravoslavac

[pravo**SL**Avats]

d. Getallen

0	nula	[NOEla]	20	dvadeset	[DVA d èset]
1	jeda	[JE d an]	21	dvadeset jedan	[DVA d èset J d an]
2	dva	[dva a]	30	trideset	[TRIE d èset]
3	tri	[trie]	40	ycetrdeset	[tsjètur D èset]
4	ycetiri	[TSJ é tierie]	50	pedeset	[pè D èset]
5	pet	[peet]	60	ýsezdeset	[sjez D èset]
6	ýsest	[sjeest]	70	sedamdeset	[sèdam D èset]
7	sedam	[Sédam]	80	osamdeset	[osam D èset]
8	osam	[Osam]	90	devedeset	[dèvè D èset]
9	devet	[Dévet]	100	sto	[stoo]
10	deset	[Dèset]	101	sto jedan	[stoo J d an]
11	jedanaest	[jèD A naest]	200	dvjesto	[DV é sto]
12	dvanaest	[DV A naest]	1000	tisuca	[TIEsoetsjia]

e. Tijd

Wanneer?	Kada?	[K A da?]
Hoe laat?	U koliko sati?	[Oe K olieko S atie?]
om vijf uur	u pet sati	[oe peet S atie]
om half vijf	u pola pet	[oe P ola peet]
nu / vandaag	sada / danas	[S A da] / [D A nas]
vanmorgen	jutros	[JO E tros]
vanmiddag	danas po podne	[D A nas po P ODnè]
vanavond / vannacht	večeras / nocas	[vè TS Jéras] / [N O tsjas]
gisteren / morgen	jučer / sutra	[JO E tsjer] / [SO E tra]
minuten / uren	minute / sati	[mi NO Etè] / [S A tie]
dagen / week	dani / tjedan	[D A Anie] / [T J édan]
maand / jaar	mesec / godina	[M é sets] / [G O diena]
zondag	nedjelja	[N é djèlja]
maandag	ponedjeljak	[po N édjèljak]
dinsdag	utorak	[O E torak]

woensdag	srijeda	[srie Jé da]
donderdag	četvrtak	[tsjet VUR tak]
vrijdag	petak	[Pé tak]
zaterdag	subota	[SOE bota]
januari	januar	[JA noe-ar]
februari	februar	[Fé broe-ar]
maart	mart	[mart]
april	april	[Ap riel]
mei	maj	[maj]
juni	juni	[JOE nie]
juli	juli	[JOE lie]
augustus	august	[A -oegoest]
september	septembar	[SEP tembar]
oktober	oktobar	[OK tobar]
november	novembar	[NO vembar]
december	decembar	[Dét sembar]

2.3 De weg vragen

Is dit de weg naar...?	Je li ovo put za...?	[Jè lie Ovo poet za ...?]
Hoe ver hiervandaan is...?	Koliko je daleko odavde ...?	[KOL ieko jè da Lé ko Od avdè...?]
Hoeveel kilometer is het naar ...?	Koliko kilometara do ...?	[KOL ieko KIE lomètara do ...?]
Breng me naar...	Odvedite me do...	[Od vèDI Etè mè do...]
Wijs me de weg naar...	Pokažite mi put do...	[Po KA zjietè mie poet do...]
Kunnen wij rijden via...?	Možemo li voziti preko...?	[MO zjèmo VO zietie PRé ko...?]
Is de weg goed?	Da li je put dobar?	[Da lie jè poet DO bar?]
Zijn er mijnen op deze weg?	Je li cesta minerana?	[Jè lie TSé sta minè RA na?]
Waar is de/het ...	Gdje je ...	[Gdjè jè
stad	grad	[graad]
dorp	selo	[Sé lo]
basis	baza	[BAA za]
kamp	logor	[LO gor]

centrum	centar	[TSENtar]
brug	most	[most]
station	stanica	[STAnietsa]
benzinstation	benzinska stanica	[benZIENSka STAnietsa]
ziekenhuis	bolnica	[BOLnietsa]
vliegveld	aerodrom	[aëroDROM]
haven	luka	[LOEka]
rivier	rijeka	[rieJÉka]
grens	granica	[graNIetsa]
voertuig	vozilo	[VOzielo]
auto / (auto)bus	auto / autobus	[A-oeto] / [a-oeTObus]
Waar?	Gdje?	[Gdjè?]
Waarheen?	Kuda?	[KOEda?]
Waarvandaan?	Otkuda?	[OTkoeda?]
hier / daar	ovdje / тамо	[OVDjè] / [TAmo]
links / rechts	lijevo / desno	[lieJÉvo] / [DESno]
binnen / buiten	unutra / vani	[OEnoetra]/[VAAnie]
dichtbij / ver weg	blizu / daleko	[BLIEzoe] / [daLÉko]
noord / oost	sjever / istok	[JÉver] / [IEStok]
zuid / west	jug / zapad	[joeg] / [ZApad]

2.4 Militair

a. Algemeen

commandant	komandir	[komanDIER]
leider	vodja	[Vodzjia]
officier	oficir	[oFIetsier]
onderofficier	podoficir	[pod-oFIetsier]
soldaat	vojnîk	[VOJnîek]
sluipschutter	snajper	[SNAJiper]
bewaker	straža	[STRAzja]
ordonnans	kurir	[KOErier]
vriend / vijand	prijatelj / neprijatelj	[PRIEjatelj] / [nèPRIEjatelj]
vluchteling	izbjeglica	[iezBJEGlietsa]
gevangene	zarobljenik	[zaROblj_nîek]
gevangenenkamp	logor	[LOGor]
militaire zone	vojna zona	[VOJna ZOna]

schuilkelder	sklonište	[SKLONiesjtè]
hoofdkwartier	štaba	[SJTaba]
controlepost	kontrola	[konTROla]
bevel	naredba	[NARedba]
ondervraging	pitanja	[pieTANja]
paspoort	pasoš	[PAAsosj]
identiteitskaart	lična karta	[LIEtsjna KARta]

b. Commando's

Stop!	Stojte!	[STOJte!]
Kijk uit!	Pazite!	[PaZIEtè!]
Niet schieten !	Nemojte pucati!	[NeMOJtè poeTSAtie!]
Wees niet bang!	Ne bojte se!	[Nè BOJtè sè!]
Wij zijn NAVO-militairen.	Mi smo sa NATO.	[Mie smo sa NATOE]
Wij komen jullie helpen.	Želimo vam pomoci.	[ZJéliemo vam POmotsjie]
Laat ons passeren.	Pustite nas da prodjemo.	[PoesTIEtè nas da proDJémo]
Halt (of ik schiet)!	Stojte (ili pucam)!	[STOJtè (IElie POEtsam)!]
Geef u over!	Predajte se!	[PRÉdajtè sè!]
Volg de orders op!	Slijedite naredjenje!	[SliejèDIEtè narè DZJléniejè!]
Beweeg u niet!	Nemojtese kretati!	[Némojtè sè KRétatie!]
Leg uw wapen neer!	Oružje dolje!	[Oroezjiejè DOLjè!]
Handen omhoog/omlaag!	Ruke u vis/dolje!	[ROEkè oe vies/Doljè!]
U bent gevangen genomen.	Vi ste zarobljenik.	[Vie stè zaRObljènik]
Wij moeten u fouilleren.	Moramo vas prestresti.	[MoRAMo vas preTRéstie]
Blijf daar staan!	Stojte tamo!	[STOJtè TAmo!]
Ga liggen!	Legnite dolje!	[LEGnietè DOLje!]
Sta op!	Ustanite!	[OeSTANietè!]
Loop achteruit/naar voren!	Natrag! / Naprijed!	[NAtrag!] / [NAPriejed!]
Ga in een rij staan!	Stanite u red!	[STANietè oe red!]

Kom hier!	Dodjite oramo!	[Do DZJII Etè oRAmo!]
Kom mee!	Hajde sa mnomo!	[CHAJdè sa mnomo!]
Schiet op!	Brzo!	[BURzo!]
Doorrijden!	Vozite!	[Vo ZIE tè!]
Vooruit!	Napred!	[NApred!]
Wacht hier!	Čekajte ovdje!	[TSJÉkajtè OVDjè]
Zwijg! Stil!	Čutite!	[TSjoe TIE tè]

c. Ondervraging

Geef antwoord op de vragen!	Odgovorite na pitanja!	[Odgovo RIE tè na picTANja!]
Kunt u ons vertellen...?	Možete nam reci.	[MOZjètè nam REEtsjie...?]
Hebt u informatie over...?	Imate li informacije o...?	[IEmatè lie infor MAT siejè o...?]
Laat uw legitimatie zien!	Pokažite ličnu kartu!	[Po KAZ jietè LI ETsjnoe KAR toe!]
Wat is uw naam?	Kako se zovete?	[KAko se ZOvètè?]
Waar komt u vandaan?	Odakle ste?	[Odaklè stè?]
Wat is uw functie?	Koju funkciju imate?	[KOjoe FOENK siejoe IEmatè?]
Wat is uw nationaliteit?	Koja je vaša nacionalnost?	[KOja jè VASja natsieo NAL nost?]
Bent u gewapend?	Imate li oružje?	[IEmatè lie Oroezjiejè?]
Wie heeft hier de leiding?	Tko je zapovjednik ovdje?	[TKo jè zapo VJED nick OVDjè?]
Wie is uw commandant?	Tko je vaša komandir?	[TKo jè vasj koman DIER ?]
Wat is uw eenheid?	Koja je vaša jedinica?	[KOja jè vasja Jédienietsa?]
Waar is uw eenheid?	Gdje je vaša jedinica?	[GDjè jèvasja Jédienietsa?]
Wat is het nummer van uw eenheid?	Iz koje ste jedinice?	[Iez KO jè ste Jédienietsè?]
Komt hij uit uw	Je li on iz vaša	[Jè lie on iez VASje]

eenheid?
Welke eenheden
bevinden zich hier?

jedinice?
Koje jedinice se
ovdje nalaze?

Jédienietsè?
[KO]è Jédienietsè se
OVdjè NAlazè?

d. Wapens

artillerie
bom
bommenwerper
explosieven

geweer
granaat
handgranaat
helikopter
houwitzer
jachtvliegtuig
jeep
kanon
luchtafweergeschut

machinegeweer

machinepistool
mes
mijn
mitrailleur (zware)

mortier
munitie
mijnenlegger
oorlogsschip
pantserpersoneels-
voertuig
pantserwagen
pistool
raket

artiljerija
bomba
bombaš
eksploziv
(na sredstva)
puška
granata / bomba
ručna bomba
helikopter
haubica
lovački avion
džip/pinzgau
top
protuavionska
artiljerija
strojna puška /
mitraljez
automat
nož
mina
mitraljez /
strojna puška
minobacač
municija
polagač mina
ratni brod
borbeno vozilo
pješađije
oklopna kola
pištolj
raketa

[artieLJérieja]
[BOMBa]
[BOMBasj]
[èksPLOziev
(na SREDstva)]
[POESJka]
[graNAta/BOMBa]
[ROETSJna BOMBa]
[chèlieKOPter]
[CHAOebietsa]
[LOvatsjkie avieON]
[dzjiep/PIENZga-oe]
[top]
[protoe-aviONska
artieLJérieja]
[STROJna POESJka /
mieTRAljez]
[a-oeTOMat]
[nozj]
[MIEna]
[mieTRAljez /
STROJna POESJka]
[mienOBAtsatsj]
[MOEnietsieja]
[poLAGatsj MIEna]
[RATnie brood]
[BORbèno VOzielo
PJésjadiejè]
[Oklopna KOLa]
[PIESJtolj]
[raKéta]

raketwerper	lansirna platforma / raketa nosač	[LANsierna PLATforma/ raKÉta NOsatsj] [PRASkava maTérieja] [tenk] [TEMPierana BOMba] [aVIEon] [kaMIEon] [Oroezjiejè]
springstof	praskava materija	
tank	tenk	
tijdbom	tempirana bomba	
vliegtuig	avion	
vrachtwagen	kamion	
wapen	oružje	

2.5 Humanitaire hulp

hulp	pomoc	[POmotsj]
distributie	distribucija	[diestrieBOEtsieja]
vrachtwagen	kamion	[kaMIEon]
chauffeur	vozač	[VOzatsj]
vluchteling	izbjeglica	[iezBJEGlietsa]
man / vrouw	muškarac / žena	[MOESJkarats] / [ZJéna]
kinderen / bejaarden	djeca / stari ljudi	[DJétsa] / [STARie LJOEdie] [oDJétsjia] [koSJOElja] [CHLAtsjè] / [KA Apoet] [TSIEpèlè] [Jélo] [glad] [TSJAsja] / [TANjoer] [ZJLIetsa] / [VIELjusjka] / [nozj] [konZERva] [KROEMpier] [BOEter] [kroech / chleb] [POvurtsjiè] / [Votsjie] [BRASJno] [mlieJéko]
kleding, kleren	odjeca	
(over)hemd	košulja	
broek / jas	hlače / kaput	
schoenen	cipele	
voedsel, eten	jelo	
honger	glad	
kop(je)/bord	čaša / tanjur	
lepel/vork/mes	žlica / viljuška / nož	
(conserven)blik	konzerva	
aardappelen	krumpir	
boter	buter	
brood	kruh / hleb	
groente / fruit	povrce / voce	
meel	brašno	
melk	mlijeko	

rijst	riža	[RIEzja]
soep	juha/supa	[JOEcha/SOEpa]
sigaretten	cigareta	[tsiēgaRēta]
suiker	šecer	[SJEtsjer]
vlees / vis	meso / riba	[Méso] / [RiEba]
Wij zijn NAVO- personeel.	Mi smo sa NATO.	[Mie smo sa natoe]
Wij zijn van SFOR	Mi smo SFORci	[Mie smo Sfortsie]
Wees niet bang!	Ne bojte se!	[Nè BO Jtè sè!]
Hebt u hulp nodig?	Da li vam treba pomoc?	[Da lie vam trèba PO motsj?]
Wij hebben voedsel.	Imamo jelo.	[IEmamo Jélo]
Wij hebben water.	Imamo vode.	[IEmamo VO dè]
Ga in de rij staan!	Stanite u red!	[STAnietè oe red!]
Met één tegelijk!	Dodjite jedan po jedan!	[Do DZJIE tè Jédan po Jédan!]
Is dit drinkwater?	Da li je voda za pice?	[Da lie jè VO da za PIE tsjè?]
Is dit voedsel bedorven?	Da nije hrana pokvarena?	[Da NIE jè CHRA na po KVA rena?]
uitladen!	istovarite!	[iesto VA rietè!]
deel uit!	razdijelite!	[raz DIE jelietè!]
geef! / neem!	dajte! / uzmite!	[DAJ tè! / [oez MI Etè!]
eet! / drink!	jedite! / pijte!	[jè DIE tè! / [PIE Jtè!]

2.6 Medisch

dokter	doktor	[DOK tor]
ziekenhuis	bolnica	[BOL nietsa]
ambulance	ambulanta	[amboe LAN ta]
gewond	ranjen	[RAN jen]
ziek	bolestan	[BOL èstan]
dood	mrtav	[MUR tav]
bloed	krv	[kurv]
medicijnen	lijek	[LIE jek]
antibiotica	antibiotik	[antiebie OT iek]
verband	zavoj	[ZAA voj]

schoon	cisto	[TSJIEsto]
infectie	infekcija	[ienFEKtsieja]
koorts	proznica	[PROZnietsa]
Bent u gewond?	a li ste ranjeni?	[Da lie stèRAnjèie?]
Heeft u hulp nodig?	Da li vam treba pomoc?	[Da lie vamTRéba POMotsj?]
Kunt u lopen / staan?	Možete hodati / stajati?	[MOZjètè choDATie / staJATie?]
Ik ben geen dokter.	Ja nisam doktor.	[Ja NiESam DOKtor]
Wat scheelt eraan?	Što vam je?	[Sjto vam jè?]
Waar heeft u pijn?	Gdje imate bole?	[Gdjè IEmatè BOLè?]
Hier doet het pijn.	Ovdje me boli.	[OVDjè mè BOLie]
Ik ben ziek / gewond.	Bolestan / ranjen sam.	[BOLèstan / RANjen sam]
Ik heb een dokter nodig.	Treba mi doktor.	[TRéba mie DOKtor]
Ik ben misselijk.	Muka mi je.	[MOEka mie jè]
Bent u zwanger?	Da li ste trudni?	[Da lie stè TROEDnie?]
Ik heb pijn in/aan mijn..	Boli me...	[BOLie mè...]
buik / maag	stomak / želudac	STOMak / ZJéloedats
hoofd	glava	GLAva
keel / oor	grlo / uho	GURlo /OEcho
arm / hand	ruka	ROEka
vinger	prst	purst
been / voet	noga / stopalo	NOga / STOpalo]
Het doet erg pijn.	Jako boli.	[Jako BOLie]
Het doet geen pijn.	Ne boli.	[Nè BOLie]
Waar is het dichtst- bijzijnde ziekenhuis?	Gdje je najbliža bolnica?	[Gdjè jè NAJbliestja BOLnietsa?]
Waarschuw een ambulance!	Zovite ambulantū!	[ZOvietè amboeLANtoe!]
Niet bewegen!	Nemojte se kretati !	[NeMOJtè sè kreTATie!]
Ik breng u naar het ziekenhuis.	Vozim vas u bolnicu.	[VOziem vas oe BOLnietsoe]
Dank u voor uw hulp.	Hvala Vam na pomoci.	[CHVAla vam na POMotsjiie]

2.7 Teksten op borden (Latijns alfabet)

AERODROM	vliegveld
AUTOPUT	autosnelweg
BENZINSKA STANICA	tankstation
BOLNICA	ziekenhuis
CENTAR (GRADA)	centrum (van de stad)
CESTOVNI RADOVI	werkzaamheden aan de weg
DOZVOLJENO ...	het is toegestaan te ...
HITNA POMOC	EHBO
IZLAZ (ZA NUŽDU)	(nood)uitgang
JEDAN SMJER	eenrichtingsverkeer
KOLODVOR	station
KRAJ...	einde ...
KRAJ ZABRANE	einde verbodsbepaling
LOŠA CESTA	slechte weg
LUKA	haven
MAKSIMALNA BRZINA	maximumsnelheid
MILICIJA	politie
MINSKO POLJE	mijneveld
NE IDITE DALJE	ga niet verder
NE PUŠITI	verboden te roken
NEMA PROLAZA	geen doorgang
NEMOJTE STATI NA TO	niet op gaan staan
NEPITKA VODA	geen drinkwater
OBAVEZNI PRAVAC VOŽNJE	verplichte rijrichting
OBILAZAK	omleiding
ODRON KAMENA	vallend gesteente
OGRANIČENA BRZINA	snelheidsbeperking
OPASNI ZAVOJ	gevaarlijke bocht
OPASNO	gevaarlijk
OPASNO KAD PADA KIŠA	gevaarlijk bij regen
OPASNOST (ZAŽIVOT)	gevaar (levensgevaar)
OPOMENA	pas op
OPREZNO	voorzichtig
OTVORENO	geopend
PALITE SVIJETLA	lichten aan
PARKIRANJE ZABRANJENO	verboden te parkeren

PAZITE	let op
PAZITE DESNI /	let op verkeer van rechts / links
LIJEVI SAOBRACAJ	
PAZITE NA VLAK	let op de trein
PAŽNJA	let op
PJEŠACI	voetgangers
POLAKO (VOZITE)	langzaam (rijden)
POPRAVAK CESTE	opgebroken weg
PRETICANJE ZABRANJENO	inhalen verboden
PRIJELAZ (ZA PJEŠAKE)	(voetgangers)oversteekplaats
PRIJELAZ PRUGE PREKO PUTA	spoorwegovergang
PRIORITETNA CESTA	voorrangsweg
PROLAZ ZABRANJEN	doorgang verboden
PROLAZNI PROMET	doorgaand verkeer
PUŠENJE ZABRANJENO	verboden te roken
RADOVI NA PUTU	wegwerkzaamheden
RASKRŠĆE	kruispunt
SKRETANJE PUTA	wegomlegging
SKRETANJE ZABRANJENO	afslaan verboden
SLIJEPI PUT	doodlopende weg
STANITE / STOJ(TE)	stop, halt
STRMO BRDO	steile helling
SUPROTNI PROMET	tegenliggers
ŠKOLA	school
TRAMVAJ	tram
TUČENAC	steenslag
ULAZ SVOBODAN/ZABRANJEN	toegang vrij / verboden
UPALITE SVIJETLA	lichten aan
USKA CESTA	smalle weg
UZLETIŠTE	vliegveld
VELIKI NAGIB	steile helling
VISOKI NAPON	hoogspanning
VOJNA ZONA	oorlogsgebied
VOZITE LAGANO	langzaam rijden
ZABRANJEN (-A, -O)	verboden te ...
ZABRANJENI SMJER	verboden rijrichting
ZABRANJENO PRETICANJE	inhalen verboden

ZABRANJENO SKRECANJE	afslaan verboden
ZABRANJENO ZAUSTAVITI SE	verboden te stoppen
ZARAŽENA VODA	besmet water
ZATVORENO	gesloten
ZATVORENA CESTA	afgesloten weg
ZATVORENO ZA SVA VOZILA	gesloten voor alle verkeer

2.8 Teksten op borden (Cyrillisch alfabet)

АЕРОДРОМ	vliegveld
АУТОПУТ	autosnelweg
БЕНЗИНСКА СТАНИЦА	tankstation
БОЛНИЦА	ziekenhuis
ВЕЛИКИ НАГИБ	steile helling
ВИСОКИ НАПОН	hoogspaning
ВОЗИТЕ ЛАГАНО	langzaam rijden
ВОЈНА ЗОНА	oorlogsgebied
ДОЗВОЉЕНО ...	het is toegestaan te ...
ЗАБРАЊЕНО ...	verboden te ...
ЗАБРАЊЕНИ СМЕР	verboden rijrichting
ЗАБРАЊЕНО ЗАУСТАВИТИ СЕ	verboden te stoppen
ЗАБРАЊЕНО ПРЕТИЦАЊЕ	inhalen verboden
ЗАБРАЊЕНО СКРЕЋАЊЕ	afslaan verboden
ЗАРАЖЕНА ВОДА	besmet water
ЗАТВОРЕНИ ПУТ	afgesloten weg
ЗАТВОРЕНО (ЗА СВА ВОЗИЛА)	gesloten (voor alle verkeer)
ИЗПАЗ ЗА НУЖДУ	nooduitgang
ЈЕДАН СМЕР	eenrichtingsverkeer
КРАЈ ...	einde ...
КРАЈ ЗАБРАНЕ	einde verbodsbepaling
КУПАЊЕ ЗАБРАЊЕНО	verboden te zwemmen
ЛОШИ ПУТ	slechte weg
ЛУКА	haven
МАКСИМАЛНА БРЗИНА	maximumsnelheid
МИЛИЦИЈА	politie
МИНСКО ПОЉЕ	mijnnenveld
НЕ ИДИТЕ ДАЉЕ	ga niet verder
НЕ ПУШИТИ	verboden te roken
НЕМОЈТЕ СТАТИ НА ТО	niet op gaan staan
НЕПИТКА ВОДА	geen drinkwater
ОБАВЕЗНИ ПРАВАЦ ВОЖЊЕ	verplichte rijrichting
ОБИЛАЗАК	omleiding
ОГРАНИЧЕНА БРЗИНА	snelheidsbeperking
ОДРОН КАМЕНА	vallend gesteente
ОПАСНИ ЗАВОЈ	gevaarlijke bocht
ОПАСНО	gevaarlijk
ОПАСНО КАД ПАДА НИША	gevaarlijk bij regen
ОПАСНА РАКРСНИЦА	gevaarlijk kruispunt
ОПАСНОСТ	gevaar

ОПАСНОСТ ЗА ЖИВОТ
 ОПОМЕНА
 ОПРЕЗНО
 ОТВОРЕНО
 ПАЖЊА
 ПАЗИТЕ
 ПАЗИТЕ ДЕСНИ / ЛЕВИ САОБРАЌАЈ
 ПАЗИТЕ НА ВОЗ
 ПАЛИТЕ СВЕТЛА
 ПАРКИРАЊЕ ЗАБРАЊЕНО
 ПЈЕШАЦИ
 ПОЛАКО (ВОЗИТЕ)
 ПОПРАВАК ПУТА
 ПРЕЛАЗ (ЗА ПЕШАКЕ)
 ПРЕЛАЗ ПРУГЕ ПРЕКО ПУТА
 ПРЕТИЦАЊЕ ЗАБРАЊЕНО
 ПРИОРИТЕТНИ ПУТ
 ПРОЛАЗ ЗАБРАЊЕН
 ПРОЛАЗНИ ПРОМЕТ
 ПУШЕЊЕ ЗАБРАЊЕНО
 РАСКРСНИЦА
 СКРЕТАЊЕ ПУТА
 СКРЕТАЊЕ ЗАБРАЊЕНО
 СЛЕПИ ПУТ
 СТАНИТЕ
 СТАНИЦА
 СТОЈ(ТЕ)
 СТОП
 СТРМО БРДО
 СУПРОТНИ ПРОМЕТ
 ТРАМВАЈ
 ТУЧЕНАЦ
 УЛАЗ ЗАБРАЊЕН / СВОБОДАН
 УПАЛИТЕ СВЕТЛА
 УСКИ ПУТ
 ХИТНА ПОМОЋ
 ЦЕНТАР (ГРАДА)
 ШКОЛА

levensgevaar
 pas op
 voorzichtig
 geopend
 let op
 let op
 let op verkeer van rechts / links
 let op de trein
 lichten aan
 verboden te parkeren
 voetgangers
 langzaam (rijden)
 opgebroken weg
 (voetgangers)oversteekplaats
 spoorwegovergang
 inhalen verboden
 voorrangsweg
 doorgang verboden
 doorgaand verkeer
 roken verboden
 kruispunt
 wegomlegging
 afslaan verboden
 doodlopende weg
 stop, halt
 station
 stop, halt
 stop, halt
 steile helling
 tegenliggers
 tram
 steenslag
 toegang verboden / vrij
 lichten aan
 smalle weg
 EHBO
 centrum (van de stad)
 school

3 MILITAIRE ASPECTEN

3.1 Optredende groeperingen

3.1.1 Legers uit het voormalige Joegoslavië

In het voormalige Joegoslavië waren de landstrijdkrachten gesplitst in twee delen:

1. Het JNA, het federale leger (Jugoslovenska Narodna Armija).
2. De TO, een soort reserveleger (Territorialna Odbrana), opgebouwd m.b.v. de plaatselijke bevolking, georganiseerd door lagere overheden uit de voormalige republieken en provincies.

De TO richtte zich op het bestrijden van vijandelijke luchtladingen, het versterken van het JNA en de verdediging van vitale objecten. In oorlogstijd zou de sterkte 500.000 man bedragen. Bewapening bestond uit tanks, antitank materieel en artillerie geschut.

Naast deze legers beschikte Joegoslavië over partizanen eenheden. Hun taak was het uitvoeren van sabotage acties, overvallen en hinderlagen. Zij beschikten over lichte infanteriewapens en mortieren.

3.1.2 Servische groeperingen

VJ: (Vojska Jugoslavija) vormt de strijdmacht van de Federale Republiek Joegoslavië (FRJ)

organisatie:	Drie militaire districten
sterkte:	ongeveer 85.000 man (met zee- en luchtmacht: 120.000)

bewapening: 1100 tanks,
1000 artilleriesystemen
groter dan 100 mm, 750
mortieren, 1000 pantserper-
soneelsvoertuigen

vlag FRJ

VRS: Het leger van de Bosnische Serviërs
(Vojska Republika Srbija)

afkomst: uit voormalig JNA
organisatie: zes korpsen, elk korps heeft een eigen
gebied
hoofdkwartier: Han Pijesak (ten noordoosten van
Sarajevo)
sterkte: 95.000 man
bewapening: 400 tanks, 500 artilleriesystemen groter
dan 100 mm, 400 mortieren en 300
pantserpersoneelsvoertuigen

SVK: De Kroatische Serviërs (Srpska Vojska
Krajina)

organisatie: één korps in: Oost-Slavonië
hoofdkwartier: Borovo Selo
sterkte: 10.000 man
bewapening: 100 tanks, 100 artilleriesystemen van
divers kaliber, 40 pantserpersoneels-
voertuigen en 40 mortieren

3.1.3 Kroatische groeperingen

HV: Het Kroatische leger in Kroatië* (Hrvatska Vojska)

organisatie: zes militaire districten

hoofdkwartier: Zagreb

sterkte: 90.000 man

bewapening: 280 tanks,

280 artillerie systemen

groter dan 100 mm,

900 mortieren en 250 pantserpersoneelsvoertuigen

vlag Kroatië

HVO: Het leger van de Bosnische Kroaten (Hrvatska Vijeće Obrane)

organisatie: Vier militaire districten

hoofdkwartier: Posusje

sterkte: 40.000 man

bewapening: 70 tanks, 80 pantserpersoneelsvoertuigen en

80 artillerie systemen groter dan 100 mm

Sedert het begin van het conflict in het voormalige Joegoslavië* zijn er, naast de (meer) organieke militaire eenheden, tal van regionale en lokale splintergroeperingen ontstaan. Tot op heden is er nog geen volledig inzicht in deze groeperingen. Bedoelde groeperingen waren actief bij de voormalig strijdende partijen, met grote variëteit in sterkte, organisatie, uitmontering, uitrusting en bewapening. Agressief en crimineel gedrag van leiders en groepsleden, waarbij het persoonlijk gewin vaak een grotere rol speelde dan de militaire/ideologische doelstelling, kwam opvallend veel voor. De verbanden werden veelal aangeduid met speciale benamingen (bijnamen) waarbij het ook voorkomt dat meerdere namen van toepassing waren op eenzelfde groepering.

3.1.4 Moslim groeperingen

ABiH: Het nationale leger van
Bosnië-Herzegovina
(ARMIJ BOSNIA-i-
HERCEGOVINA)

organisatie: vijf korpsen
hoofdkwartier: Sarajevo
sterkte: 125.000 man
bewapening: 70 tanks, 100
artilleriesystemen *vlag Bosnische moslims*
groter dan 100
mm, 200 mortieren en 30 pantserpersoneels-
voertuigen

Islamitische strijders uit andere landen (Iran, Afghanistan, Pakistan, Libië*, Saoedi-Arabië* en Turkije) sloten zich aan bij diverse eenheden. Zij traden vaak geheel op eigen initiatief op en onderwerpen zich niet aan de militaire hiërarchie van de ABiH.

Op dit moment wordt een uit de ABIH en de HVO een moslim-Kroatisch federatief leger gevormd. Voorlopig bestaat deze alleen nog uit een geïntegreerde staf, omdat onderling wantrouwen overheerst nog steeds.

3.2 Invloeden van weer en terrein

3.2.1 Terrein

Het terrein kan in enkele regio's worden onderverdeeld (zie reliëf- en afwateringskaart blz. 3.7):

- (1) De Slavonische heuvels en vlakte
- (2) De Dinarische Alpen
- (3) Het zuidoostelijk Kustgebied

De Slavonische heuvels en vlakte vormen een in het noorden van Bosnië-Herzegovina gelegen laagland, dat ongeveer 20% van het landoppervlak van Bosnië-Herzegovina beslaat. Het gebied wordt vanaf de stad Karlovac (Kroatië) in het westen tot aan de Drina rivier in het oosten beïnvloed door de rivier de Sava. De vlakte waarin deze rivier loopt heet Posavina, en is bedekt met een dikke laag klei en zand. De maximumhoogtes variëren van 400 tot 700 m. De begroeiing bestaat vooral uit gras, doornstruiken en loofbomen. Bijna de helft bestaat uit akkerland. De heuvels in het gebied zijn merendeels bedekt met weiden en naaldbomen.

Het grootste gedeelte van Bosnië-Herzegovina wordt ingenomen door de Dinarische Alpen (70%). In dat gebied varieert de hoogte van 1.500 tot 2.500 meter, waarbij de grootste hoogte wordt bereikt in het kustgebied. Het reliëf loopt in noordelijke richting geleidelijk af waarna het overgaat in de Slavonische vlakte. Vooral in het zuidelijke en westelijke gedeelte van de Dinarische Alpen komen uitgestrekte karstgebieden voor (gebieden bestaande uit door water oplosbare kalksteenbodems). In het oostelijk deel is een aantal zeer onherbergzame bergketens en heuvelgebieden.

De Dinarische Alpen worden doorsneden door vele rivieren met soms zeer diepe dalen. Een belangrijk gebied is het Sarajevo-bekken (in de Bosna-vallei). Dit is aan alle kanten ingesloten door bergen en loopt van Sarajevo tot Vitez.

In het zuidoosten is een klein kustgebied (20 km lang) met een Mediterraan klimaat. Nabij de kust bevindt zich een brede zone van een laag karstplateau. De gemiddelde hoogtes zijn ongeveer 1000 m en over een groot gebied slechts 500 m. Bij de monding van de Neretva in Kroatië, en vlakbij de grens, komen moerasgebieden voor. Het in Bosnië-Herzegovina gelegen moerasgebied is ongeveer 50 vierkante kilometer groot.

Het wegennet in Bosnië-Herzegovina is relatief slecht ontwikkeld. Hoofdoorzaak hiervan is het reliëf. Van de ca. 21.000 km weg is slechts een klein deel verhard, meestal met beton en asfalt (ter vergelijking: in Nederland, wat betreft oppervlakte kleiner dan Bosnië, is er ca. 95.000 km weg). Het spoorwegennet is ook niet zo uitgebreid, zoals blijkt uit de kaart op de volgende pagina.

De twee belangrijkste routes in Bosnië-Herzegovina zijn:

Ploce-Mostar-Sarajevo-Zenica-Maglaj (225 km)

Deze route loopt door twee rivierdalen; het Neretva-dal en het Bosna-dal. De weg is verhard en ca. zes meter breed, het hellingspercentage is laag (5%) en er zijn nauwelijks haarspeldbochten.

Banja Luka-Jajce-Vitez-Zenica-Sarajevo (ca. 330 km)

Met name het gedeelte waar de weg de bergdalen en het dal van de Bosna volgt is het moeilijk begaanbaar. De wegen hebben veel bochten en zijn ca. 6 meter breed.

3.2.2 Het weer

Het klimaat wordt grotendeels bepaald door de Adriatische Zee, de Middellandse Zee, de Dinarische Alpen en de Alpen. Er is dan ook sprake van zowel een Middellandse Zeeklimaat (warme droge zomers en zachte regenrijke winters), als een gematigd landklimaat (warme zomers en strenge winters).

In de winter kunnen in de Dinarische Alpen temperaturen worden bereikt van -30 °C. In de zomermaanden kan de temperatuur oplopen tot 40 °C bij een lage luchtvochtigheid, veroorzaakt door fohnwinden.

In de natte periode van het jaar (september tot april) vallen er grote hoeveelheden neerslag. In de vorm van sneeuw levert deze neerslag vooral veel problemen op in de bergen. Veel wegen kunnen gedurende enkele maanden onbegaanbaar zijn.

STAD

SPOOR

⌞ Dubbel

— Enkel

WEGEN

— Verhard

GRENS

Spoorlijnen- en wegenkaart Bosnië-Herzegovina.

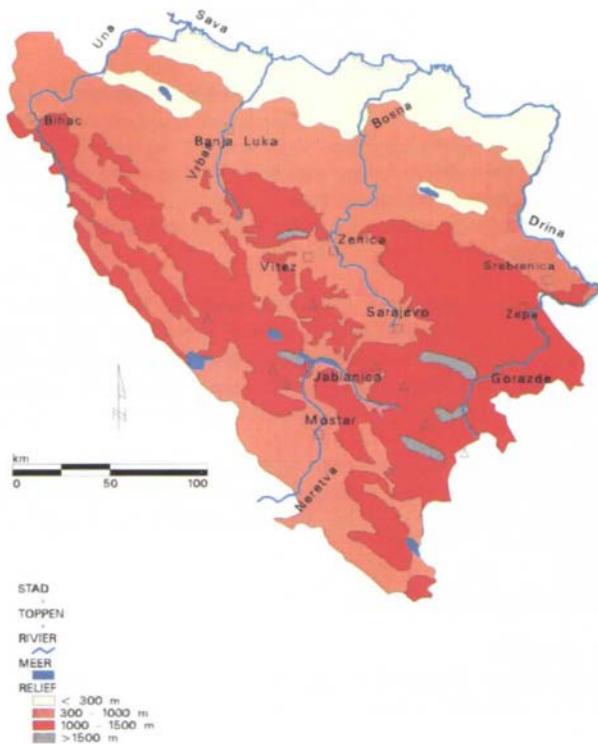
3.2.3 Invloed van weer en terrein op personeel en materieel

Het klimaat in Bosnië-Herzegovina kan van grote invloed zijn op de inzetbaarheid van personeel en materieel. De extreem lage temperaturen (tot -30°C) die in het gebied voorkomen, maken het noodzakelijk het personeel uit te rusten met speciale winterkleding. De gebruikelijke olie voor voertuigen en wapens moet vervangen worden door voor deze omstandigheden geschikte olie. Hetzelfde geldt voor de brandstof voor de voertuigen, met name voor diesel. De extreem lage temperaturen kunnen ook de inzetbaarheid van bepaalde wapensystemen en waarnemings- en richtmiddelen verminderen of zelfs onmogelijk maken.

Er dient ook rekening te worden gehouden met hoge temperaturen in de zomer (tot ca. 40°C) en tijdelijke lage luchtvochtigheid in de zomer, veroorzaakt door de föhn. Er moet rekening worden gehouden met het feit dat het, vooral in grote delen van de Dinarische Alpen, zeer droog kan zijn. In verband met de drinkwatervoorziening kan dit problemen opleveren. Bovendien is de kwaliteit van het aanwezige drinkwater onbetrouwbaar.

Ook neerslag kan van grote invloed zijn op de inzetbaarheid van het materieel. Regen en sneeuw kunnen de inzetbaarheid van voertuigen op onverharde wegen en bij verplaatsingen buiten de wegen sterk verminderen, vooral in het Slavonische heuvellandschap en in de vlakte van de Sava, waar de bodem voor een groot deel uit klei en leem bestaat. In deze omstandigheden en bij sneeuw kan de inzetbaarheid van wielvoertuigen worden verbeterd door ze uit te rusten met sneeuwkettingen. Het meenemen van lieren is sterk aan te raden.

Vooral 's winters en in de bergen komt regelmatig mist voor. Dit is vooral lastig voor helikopters en luchtverken-

Reliëf- en afwateringskaart Bosnië-Herzegowina

ningen. Het beperkte zicht is vooral een nadeel voor personeel dat niet bekend is met het gebied.

In de bergen kan het zicht sterk worden teruggebracht door de soms zeer dichte bossen. Daarnaast zorgt het reliëf zelf voor een beperking van de waarnemings- en schootsvelden. In de Slavonische vlakte zijn het vooral gewassen als zonnebloemen, vlas, hop en maïs die het zicht beperken. In de oogsttijd (augustus-september) kunnen deze gewassen een hoogte van ca. 2-2,5 m bereiken.

Ingraafmogelijkheden zijn met name in het berggebied beperkt. In het grootste deel van het gebied zijn de bodems vrij dun (tot ca. 1 m diep). Bovendien kunnen uitgegraven posities met water vollopen. De enige uitzondering hierop vormen de plaatselijk voorkomende zandgronden.

In de Dinarische Alpen kan buiten de wegen vrijwel alleen te voet worden opgetreden. Voor de steile hellingen is het noodzakelijk dat er alpine-uitrusting wordt meegenomen.

3.2.4 Flora en fauna

Slangen.

Dodelijke slangebeten zijn in Joegoslavië extreem zeldzaam. Risico's worden in vier categorieën ingedeeld.

Risicocategorie I.

Grootste risico. Kans op vergiftiging is groot; het gif is zeer giftig. In Joegoslavië komen slangen uit deze risicocategorie I niet voor.

Risicocategorie II.

Redelijke kans op vergiftiging; gif is redelijk tot zeer giftig. Tot deze categorie behoren de langneusadder en de Montpellicse slang.

* De zand- of langneusadder (*Vipera ammodytes*).
Deze adder is zeer giftig. Hij leeft in allerlei gebieden:
van de laagvlakte tot op hoogten van 2500 meter, maar

De langneusadder

wordt meestal aangetroffen in middelgebergte in droog, zonnig weer. Hij leeft zowel op open terrein als in struikgewas en ook wel bij rotsformaties in de buurt van akkers. Heel af en toe is hij ook in bomen aan te treffen. Gemiddelde lengte 60 tot 75 cm, met een maximum van 90 cm.

* De Montpellierse slang (*Malpolon monspessulanus*).
Deze grootste slang van Europa is zeer giftig, maar valt mensen gelukkig zeer zelden aan. Het leefgebied is net zo gevarieerd als dat van de langneusadder. Houdt geen winterslaap en is in de zomer vooral in de zon aan te treffen. Deze slang is een agressieve jager en kan bij irritatie

De Montpelierse slang

dreigend de kop omhoog gooien en ondertussen blazen (net als een cobra). De lengte is 1 à 2.5 m.

Risicocategorie III

Klein risico. Vergiftiging komt weinig voor; gif is niet erg giftig. De gewone adder behoort tot deze categorie.

* De gewone adder (*Vipera berus*).

De gewone adder is gewoonlijk te vinden in bergachtige gebieden of vochtige laaglanden. Het is een goede zwemmer en kan gevonden worden in rivieren en meren. In het algemeen komt hij vooral voor in onbewoonde gebieden nabij (of in) open velden met struiken. Hij leeft vooral op de grond te vinden, maar zo nu en dan ook in struiken. Kan goed tegen de kou en kan zelfs bij sneeuw nog gesignaleerd worden. Ligt bij koud weer vaak in de zon en de gewone adder trekt zich dan 's avonds terug tussen de rotsen of in holletjes. Vlak na afloop van de winterslaap wordt hij in grotere groepen gezien. De huidkleur varieert. Gemiddelde lengte is 50 tot 60 cm, met een maximum van 90 cm.

De gewone adder

Risicocategorie IV

Erg klein risico. Vergiftiging is zeldzaam; gif is amper giftig. De veldadder behoort onder andere tot deze categorie.

De veldadder

* De veldadder (*Vipera ursinii*).

Deze kleinste addersoort leeft op droge vlakten met weinig struiken en bomen, maar ook op grotere hoogten. Hij kan vlak na afloop van de winterslaap in grotere groepen gezien worden. Zijn gif is venijnig, maar de veldadder vermijdt confrontatie met mensen. Het is een kleine, relatief dikke addersoort met een gemiddelde lengte van 40 à 50 cm, met uitschieters tot 65 cm.

Behalve deze veldadder is er nog een aantal minder gevaarlijke tot ongevaarlijke slangen als de hazelworm, esculaap-slang, ringspang, etc.

Ongewervelde dieren.

De giftige zwarte en bruine weduwe (spinnen) en ook schorpioenen kunnen aangetroffen worden.

Planten.

Sommige soorten van de Clematis kunnen bij huidcontact blaren veroorzaken.

4 MILITAIRE VEILIGHEID

4.1 Inleiding

Militaire veiligheid is het totaalpakket aan maatregelen die genomen moeten worden ter beveiliging van gegevens, materieel en personeel.

4.2 Beveiliging van gegevens

Bedenk dat bijna alle gegevens waar u mee werkt, interessant kunnen zijn voor één of meer partijen. Let daarom op de volgende punten:

1. Bespreek geen plannen, acties en tactieken in het bijzijn van andere personen en laat u niet uithoren;
2. Laat geen documenten of andere gegevensdragers (bijvoorbeeld floppy-disks of stafkaarten voorzien van aanwijzingen) onbeheerd achter;
3. Maak consequent gebruik van de juiste opbergmiddelen;
4. Niet beveiligd telefoon- en radioverkeer kan altijd afgeluisterd worden;
5. Neem bij verplaatsingen alleen de strikt noodzakelijke informatie mee;
6. Bedenk dat ook ongerubriceerde of ongemerkte informatie (bijvoorbeeld verlof- of beladingslijsten) niet openbaar is;
7. Lokale tolken en arbeidskrachten zijn vaak partijdig, belangrijke gegevens zijn niet voor hun bestemd.

4.3 Beveiligen van materieel

In de regel is in het operatiegebied van alles te kort. De betrokken partijen kunnen alles gebruiken wat u bij

u heeft, zowel militaire als privé-spullen. Met name bij vluchtelingen zijn alle artikelen schaars, alles is aantrekkelijk, zelfs wasgoed aan de waslijn! Pas dus op voor diefstal.

1. Houd uw uitrusting goed in de gaten. Gevolg van vermissing kan zijn dat de strijdende partijen vermomd als NAVO-militairen acties uitvoeren, wat de neutraliteit van de missie kan schaden;
2. Laat nooit uw voertuig onbeheerd achter. Zorg dat bij verplaatsingen tijdens elk oponthoud of elke rustpauze een wacht wordt ingesteld, sluit zo mogelijk alle deuren en dekzeilen;
3. Ga erg zorgvuldig om met uw wapen. Bij sommige humanitaire hulpverleningsorganisaties is het dragen van wapens niet toegestaan, bedenk dat uw wapen voor uw zelfverdediging is en dat u er zelf voor verantwoordelijk bent;
4. Beheer uw verbindingsmiddel goed, dit kan uw "levenslijn" zijn;
5. Maak gebruik van de u toegewezen opbergmiddelen;
6. Let in het bijzonder op kostbaar en/of moeilijk vervangbaar materiaal, zoals verbindingsmiddelen, PC's/laptops en HV-kijkers.

4.4 Eigen gedrag en veiligheid

U bent in Joegoslavië als Nederlands NAVO-militair. Van de Nederlandse militair wordt veel verwacht: hij staat goed aangeschreven en spreekt dikwijls verscheidene talen. Probeer dit imago in stand te houden. Bedenk dat uw optreden altijd kritisch bekeken wordt. Bedenk ook dat in een oorlogssituatie de normen en waarden van anderen nogal vervaagd kunnen zijn. Uw gedrag, optreden en zelfdiscipline hebben direct invloed op de veiligheid van de vredesoperatie. Zorg dus altijd dat je weet wat je moet/mag doen. Hieronder volgen enkele richtlijnen:

Wel doen:

1. Wees onpartijdig en tactisch, gebruik uw gezond verstand;
2. Vermijd machogedrag. Dit roept onnodig agressiviteit op;
3. Wees waakzaam, onderzoekend en oplettend;
4. Wees beschaafd en goedgemanierd tegenover andere NAVO-militairen en ook tegenover andere, soms vijandig optredende, personen;
5. Probeer lokale gewoontes te leren kennen en houd er rekening mee;
6. Houdt u aan lokale wetten;
7. Ken de geweldsinstructie uit uw hoofd;
8. Rijd uiterst voorzichtig. Denk eraan dat kinderen ongezien in of op voertuigen klimmen en er af kunnen vallen met ongelukken als gevolg. Ook het aanrijden van levende have kan ernstig zijn, het kan het enige waardebepaald van een gezin zijn. Wees erop voorbereid dat bij een ongeval de bevolking zeer emotioneel en agressief kan optreden. Zorg ervoor dat bij een verkeersongeval de chauffeur zo snel mogelijk in veiligheid wordt gebracht;
9. Men dient bij verplaatsingen altijd bewapend te zijn;
10. Wees altijd en overal alert op de mogelijke aanwezigheid van mijnen. Verplaats u alleen over verkende, gebaande wegen of paden. Blijf uit de buurt van munitie, mijnen en springstoffen, voor zover deze niet van uw eigen eenheid zijn;
11. De militaire situatie van de partijen kan stabiel zijn, maar kan ook snel wijzigen. Stel u voorafgaand aan een verplaatsing altijd op de hoogte van de actuele dreiging, de risico's en de laatste wijzigingen en zorg dat te allen tijde uw verblijfplaats bekend is, evenals de duur van uw verblijf aldaar.
12. Groet altijd NAVO-militairen die hoger in rang zijn. In Nederland is de groetplicht afgeschaft, maar in de

meeste landen niet en wordt er ook serieus op gelet. In hoofdstuk 5 zijn de rangonderscheidingstekens van enkele in Joegoslavië optredende NAVO-militairen afgebeeld. Stel u ook op de hoogte van de bevelsverhoudingen in relatie tot humanitaire hulpverleners;

13. Vermijd persoonlijke relaties met locals. Vrouwen en mannen zullen tot veel bereid zijn in ruil voor tegenprestaties. Doe daar niet aan mee.

Niet doen:

1. Neem **nooit** brieven of pakketten mee van en voor locals;
2. Knoop **geen** relaties aan met locals;
3. Vergaar **geen** souvenirs. Gevonden voorwerpen kunnen geboobytrapped zijn, aangeboden wapens (en andere oorlogsbuit) zijn vaak illegaal;
4. Wissel **geen** adressen of foto's uit, laat u ook niet fotograferen met lokale partijen, dit kan worden uitgelegd als partijdigheid;
5. Wissel **geen** geld op de zwarte markt;
6. Ga **nooit** alleen op pad, zeker niet bij duisternis. Het gevaar voor een overval is groot;
7. Bemoei u **nooit** met het optreden van lokale strijdkrachten, tenzij uit hoofde van uw dienst. In hun optreden kunnen andere normen worden gehanteerd dan u gewend bent;
8. Maak **geen** foto's van :
 - lokale strijdkrachten,
 - oorlogsschade,
 - andermans ellende,
 - militaire objecten,
 - moslimvrouwen.

Overtuig u ervan dat fotograferen in overige situaties geen problemen oplevert; Laat ook geen foto's ontwikkelen in vm Joegoslavië!

9. Meng u **niet** in politieke of religieuze discussies, het zijn moeilijke en gevoelige onderwerpen;
10. Doe **geen** zaken met lokale strijdkrachten en vluchtelingen, anders dan uit hoofde van uw functie;
11. Gebruik **geen** drugs en bemoei u helemaal niet met drugshandel;
12. Ga **niet** op eigen houtje humanitaire activiteiten ontplooiën (EHBO-uitrusting weggeven, gezinnen 'adopter'). Dit wordt snel als partijdigheid uitgelegd;
13. Toon **niet** uw relatieve rijkdom aan de plaatselijke bevolking. Ga bijvoorbeeld niet in hun zicht een uitgebreide barbecue houden;
14. Ga een leegstaand huis nooit gewoon uit nieuwsgierigheid in, ook dit kan geboobytrapped zijn;

4.5 Melden van incidenten

Ondanks alle voorzorgsmaatregel kan het natuurlijk toch voorkomen dat u in een situatie terecht komt, die leidt tot een veiligheidsincident. Meld zo snel mogelijk het voorval aan uw commandant, zodat de gevolgen zoveel mogelijk kunnen worden beperkt. Zowel uw eigen veiligheid als die van uw collega's en ook het slagen van de missie zal in belangrijke mate afhangen van het naleven van de regels en het tijdig melden van incidenten.

5 UNIFORMEN EN RANGEN

5.1 Joegoslavische uniformen

Servische soldaten (VJ)

Servische soldaat (SVK)

Servische soldaten (VJ, VRS)

HV-soldaat

ABiH-soldaten

5.2 Joegoslavische rangen en onderscheidingstekens

VJ-baretemblemen

Generaal

Officiëren

Onderofficiëren

Ongegradueerden

VJ-Mouwembleem

SVK-Mouw- en baretembleem

VRS-Emblemen

Mouwembleem

Baretembleem

Mouwembleem

ABiH-Emblemen

Mouwembleem

Baretembleem

Mouwembleem

HV-Emblemen

Barettembleem

Mouwembleem

HVO-Emblemen

Mouwembleem

Barettembleem

KL

ABIH

KOV HV/HVO

KOV VJ / VRS

			
<i>soldaat</i>	<i>razvodnik</i>	<i>porzornik</i>	<i>razvodnikl</i>
			
<i>soldaat 1 klas</i>		<i>razvodnik</i>	
			
<i>korporaal</i>	<i>desetar</i>	<i>desetnik</i>	<i>desetar</i>
			
<i>korporaal 1e klas</i>	<i>vodnik</i>	<i>vodnik</i>	
			
<i>sergeant</i>	<i>radvodnik</i>	<i>stozerni vodnik</i>	<i>vodnik</i>
			
<i>sergeant 1</i>	<i>celnik</i>	<i>narednik</i>	<i>vodnik 1 klasa</i>

			
<i>sergeant-majoor</i>	<i>celnik</i>	<i>stožerni narednik</i>	<i>stariji vodnik</i>
	<i>nadcelnik</i>		
			<i>stariji vodnik 1 klase</i>
	<i>adjutant</i>		
	<i>zastavnik</i>	<i>casnički namjesnik</i>	<i>zastavnik</i>
	<i>nadzastavnik</i>		
			
<i>luitenant</i>	<i>porucnik</i>	<i>zastavnik</i>	<i>potporučnik</i>
			
<i>1 luitenant</i>	<i>nadporučnik</i>	<i>porucnik</i>	<i>porucnik</i>
			
		<i>natporučnik</i>	

 <i>kapitein</i>	 <i>kapitan</i>	 <i>satnik</i>	 <i>kapetan</i>
	 <i>nadkapetan</i>		 <i>kapetan I</i>
 <i>majoor</i>	 <i>major</i>	 <i>bojnik</i>	 <i>major</i>
 <i>luitenant kolonel</i>	 <i>pukkovnik</i>	 <i>pikovnik</i>	 <i>potpukovnik</i>
 <i>kolonel</i>	 <i>brigadir</i>	 <i>brigadir</i>	 <i>pukovnik</i>

			
<i>brigade general</i>	<i>brigadni general</i>	<i>stozerni brigadir</i>	<i>general major</i>
			
<i>general major</i>	<i>divizijski general</i>	<i>general bojnik</i>	<i>general potpukovnik</i>
			
<i>luitenant general</i>	<i>armijski general</i>	<i>general pukovnik</i>	<i>general pukovnik</i>
			
<i>general</i>		<i>general zbora</i>	<i>general armije</i>

OFFICIEREN

VERENIGDE STATEN

										
2D LIEUTENANT	1ST LIEUTENANT	CAPTAIN	MAJOR	LIEUTENANT COLONEL	COLONEL	BRIGADIER GENERAL	MAJOR GENERAL	LIEUTENANT GENERAL	GENERAL	GENERAL OF THE ARMY

VERENIGD KONINKRIJK

										
2D LIEUTENANT	LIEUTENANT	CAPTAIN	MAJOR	LIEUTENANT COLONEL	COLONEL	BRIGADIER	MAJOR GENERAL	LIEUTENANT GENERAL	GENERAL	FIELD MARSHAL

FRANKRIJK

										
SOUS- LIEUTENANT	LIEUTENANT	CAPITAINE	COMMAN- DANT	LIEUTENANT COLONEL	COLONEL	GÉNÉRAL DE BRIGADE	GÉNÉRAL DE DIVISION	GÉNÉRAL DE CORPS D'ARMÉE	GÉNÉRAL D'ARMÉE	MARÉCHAL DE FRANCE

CANADA

										I/
2D LIEUTENANT	LIEUTENANT	CAPTAIN	MAJOR	LIEUTENANT COLONEL	COLONEL	BRIGADIER GENERAL	MAJOR GENERAL	LIEUTENANT GENERAL	GENERAL	

DENEMARKEN

											I/
SEKOND LØJTNANT	LØJTNANT	PREMIER- LØJTNANT	KAPTAJN	MAJOR	OBERST- LØJTNANT	OBERST	BRIGADE- GENERAL	GENERAL- MAJOR	GENERAL- LØJTNANT	GENERAL	

BELGIË

										I/	I/
SOUS- LIEUTENANT	LIEUTENANT	CAPITAIN	CAPITAIN- MANDANT	MAJOR	LIEUTENANT- COLONEL	COLONEL	GÉNÉRAL DE BRIGADE	GÉNÉRAL MAJOR	LIEUTENANT- GÉNÉRAL		

SPANJE

									
ALFEREZ	TENIENTE	CAPTAN	COMMAN- DANTE	TENIENTE CORONEL	CORONEL	GENERAL DE BRIGADA	GENERAL DE DIVISION	TENIENTE GENERAL	CAPTAN GENERAL

I/: Rang komt niet voor

SOLDATEN EN ONDEROFFICIEREN

VERENIGDE STATEN

3/											
BASIC PRIVATE	PRIVATE	PRIVATE 1ST CLASS	CORPORAL	SERGEANT	STAFF SERGEANT	SER- GEANT FIRST CLASS	MASTER SER- GEANT	FIRST SER- GEANT	SER- GEANT MAJOR	COM- MAND SER- GEANT MAJOR	SER- GEANT MAJOR OF THE ARMY

VERENIGD KONINKRIJK

3/	3/						
PRIVATE CLASS 4	PRIVATE CLASS 1-3	LANCE CORPORAL	CORPORAL	SERGEANT	STAFF SERGEANT	WARRANT OFFICER CLASS II	WARRANT OFFICER CLASS I

FRANKRIJK

3/				CON- SCRIPT CAREER		1/		
SOLDAT DE 2EME CLASSE	SOLDAT DE 1ERE CLASSE	CAPORAL	CAPORAL-CHEF	SERGEANT	SERGEANT-CHEF		ADJUDANT	ADJU- DANT- CHEF MAJOR

1/: Rang komt niet voor 3/: Geen rangteken

CANADA

3/	3/							
PRIVATE RECRUIT	PRIVATE BASIC	PRIVATE TRAINED	CORPORAL	MASTER CORPORAL	SERGEANT	WARRANT OFFICER	MASTER WARRANT OFFICER	CHIEF WARRANT OFFICER

DENEMARKEN

			CON- SCRIPT CAREER 	CON- SCRIPT CAREER 	1/ 			
KONSTABEL	OVER- KONSTABEL 2	OVER- KONSTABEL 1	KORPORAL	SERGEANT		OVERSERGENT	SENIOR- SERGENT 2	SENIOR- SERGENT 1

BELGIË

3/	1/							
SOLDAT		CAPORAL	CAPORAL- CHEF	SERGEANT	PREMIER SERGENT	PREMIER SERGENT MAJOR	ADJUDANT	ADJUDANT- CHEF

SPANJE

3/						1/		
SOLDADO	SOLDADO PRIMERO	CABO	CABO PRIMERO	SARGENTO	SARGENTO PRIMERO		BRIGADA	SUBTENIENTE

1/: Rang komt niet voor 3/: Geen rangtekens

6 MATERIEELHERKENNING

VOORMALIG JOEGOSLAVIË

6.1 Inleiding

Dit overzicht geeft een beeld van het materieel dat in gebruik is bij de verschillende partijen in het voormalig Joegoslavië. Hierbij is geen materieel opgenomen van de SFOR-troepen.

6.2. Handvuurwapens

AKM-63

ARBIH, HVO

AMD-65

HVO

FARA 83

ARBIH, HVO, VRS

NGM

HVO, VRS

R4

ARBIH, HVO, VRS

M16A1

ARBIH, HVO

M16A2

ARBIH, HVO

M59/66A1

ARBIH, HVO, VRS

M70B1

ARBIH, HVO, VRS

M70AB2

ARBIH, HVO, VRS

M80 en M80A

ARBIH, HVO, VRS

M76

ARBIH, HVO, VRS

Barrett model 82A1 12,7 mm (.50 in)

ARBIH

M85

ARBIH, HVO, VRS

M49/57

ARBIH, HVO, VRS

.50 M2HB

VRS

M60

ARBIH, HVO

M72AB1

ARBIH, HVO, VRS

M72B1

ARBIH, HVO, VRS

M82A

ARBIH, HVO, VRS

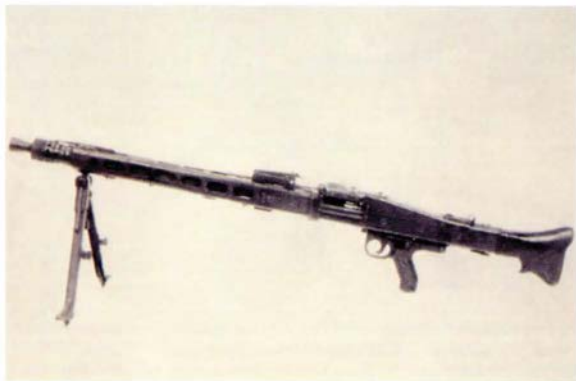
M82

ARBIH, HVO, VRS

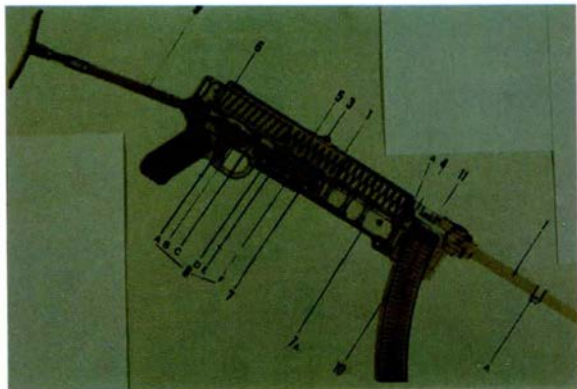
M84

ARBIH, HVO, VRS

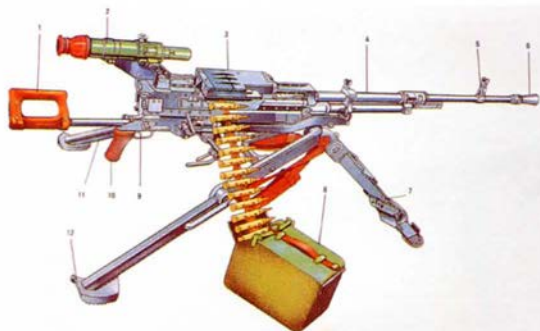

M53

ARBIH, HVO, VRS

HHG-03

1 Kolben (Schulterstütze),
2 optisches Visier (SPP),
3 Zuführeinrichtung,

4 Lauf,
5 Kornhalter,
6 Mündungsfeuerdämpfer,

7 vordere Dreibeinstütze,
8 Gurtkasten,
9 Abzug,

10 Handgriff,
11 hintere Dreibeinstützen,
12 Sandblech

M-56

Gevechtstank

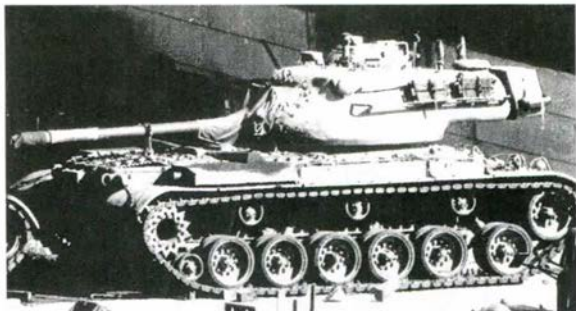
M18 HELLCAT (76 mm)

VRS. ABIH

M36 JACKSON (90 mm)

VRS

M47 PATTON (90 mm)

VRS

M-84A (125 mm)

VRS, HVO, ARBIH

T34 / 85 (85 mm)

HVO, VRS, ABiH

T-54 / T-55 (100 mm)

HVO, VRS, ABiH

AMX-30

M-60A3

Bergingstanks

T-55T (T-55T1 / T-55T2 / WZT) HVO, VRS, ABiH

6.4. Pantservoertuigen

Pantsergevechtsvoertuigen

BOV-VP (TAM 150 B7 VP)

HVO, VRS. ABiH

M-83 (BOV type) met AT-3 raketten

HVO, VRS. ABiH

BVP M-80 (20mm)

BTR-70

Verkenningvoertuig

BRDM-2

HVO, VRS. ABiH

BVP M-80A

HVO, VRS. ABiH

BVP M-80AK (30 mm)

HVO, VRS

Comando voertuigen

BVP M-80AK (met hoes op kn)

M-60P

HVO, VRS, ABiH

M-60P

HVO, VRS, ABiH

M-60PB

HVO, VRS, ABiH
2 X 82 mm TLV

M-113A2

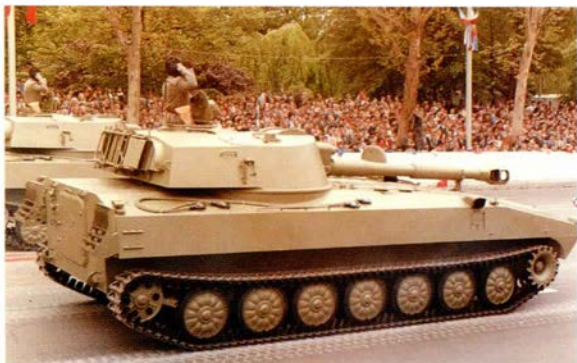

PT-76 (76 mm)

VRS

6.5. Artillerie

VUURSTEUN: hw, kn, kn/hw.

2S1 (122 mm) howitzer

HVO, VRS, ABiH

A-19 (M-1931 / 37) (122 mm) kanon

VRS, ABiH

D-30 / D-30J (122 mm) howitzer

HVO, VRS. ABiH

L-118 (105 mm)

M-30 (122 mm) howitzer

HVO, VRS, ABiH

M-30 (122 mm) howitzer

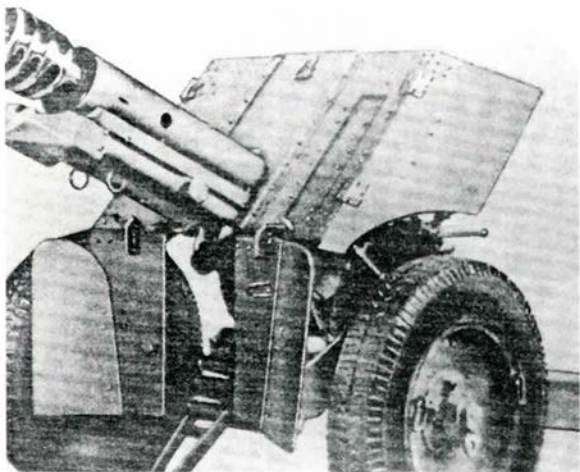

M-46 (130 mm) kanon

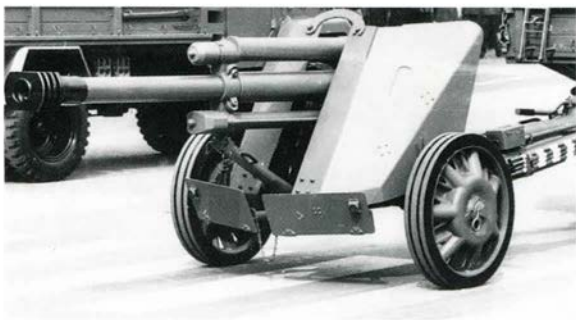
M-46 (130 mm) kanon

HVO, VRS. ABiH

M-48 TITO (76 mm) kanon

HVO, VRS, ABiH

M-56 (105 mm) houwitser

HVO, VRS, ABiH

M-65 (155 mm) howitzer

VRS.

M-84 NORA (152 mm) kanon / howitzer

HVO, VRS.

M101 (105 mm) howitzer

VRS. ABIH

MORTIEREN

M8 (50 mm)

HVO

M-31 (81 mm)

HVO

M-37 (82 mm)

M-43 (120 mm)

M-57 (60 mm)

HVO

M-69A (82 mm)

VRS

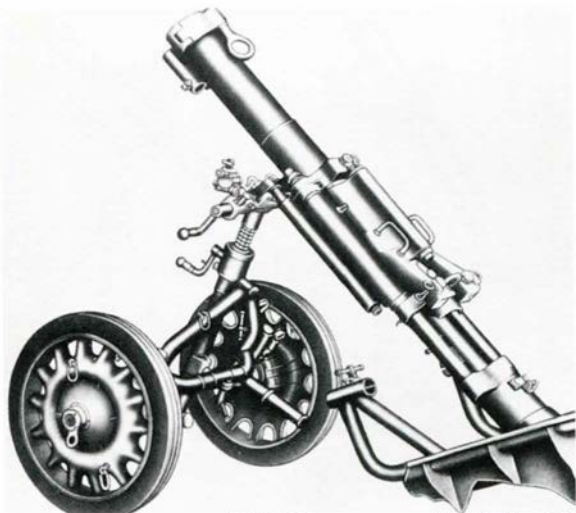
De M-69B (K) en M-69B (D) mortieren

VRS

M-70 (60 mm)

VRS

M-52 (120 mm)

HVO, VRS, ABiH

GAZ-66 (120 mm)

SV-MB (120 mm) achteraanzicht

HVO

SV-MB (120 mm) zijaanzicht

HVO

MEERVOUDIGE RAKETWERPERS

BM-21

Type 63 (LVR 107, 107 mm)

M-63 PLAMEN (32 buizen, 128 mm)

HVO, VRS, ABiH

M-77 OGANJ (32 buizen, 128 mm)

HVO, VRS

M-87 ORKAN (12 buizen, 262 mm)

HVO, VRS

*VLR 128 (RAK-12) (12 buizen, 128 mm) met
(LVLR 60 OBAD-24 (24 buizen, 60 mm)*

HVO, VRS, ABIH

VLR 128 MRV (12 buizen, 128 mm) HVO, VRS, ABiH

BOV-3 (3x 30 mm kn)

HVO, VRS. ABiH

L / 60 (40L60, 40 mm)

HVO, VRS. ABiH

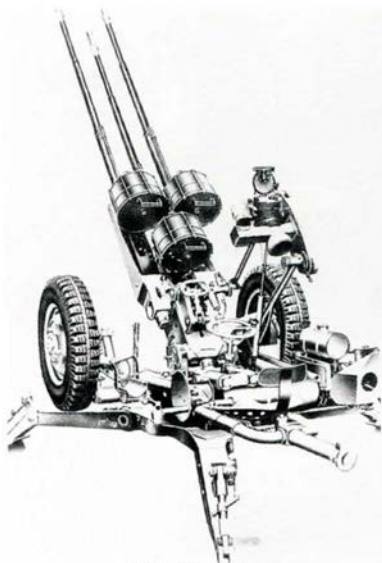
L / 70 (40L70, 40 mm)

HVO, VRS. ABiH

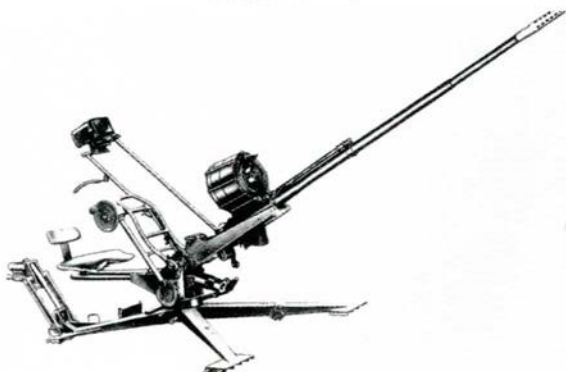
M-53 / 59 (30 mm)

HVO, VRS. ABiH

M55A3 B1 (20 mm)

VRS

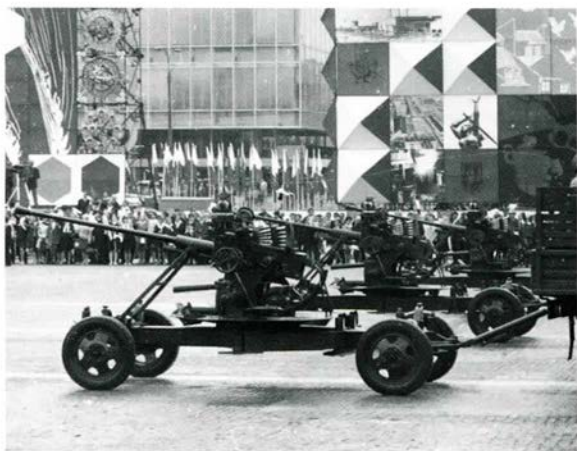

M-75 (20 mm) statisch

HVO, VRS, ABIH

M-75 (20 mm) getrokken

M-1939 (37 mm)

ABIH

S-60 (57 mm)

HVO, VRS, ABiH

ZU-23 (23 mm)

VRS, MKF

ZSU-23-4 (4x 23 mm kn)

VRS

S-10 (STRIJELA 10) 2x SA-9, 2x SA-13

VRS

*SA-2 GUIDLINE (DVINA)
"VOLKMOV"*

VRS

SA-3 GOA (NEVA / PECHORA) transporter

VRS

SA-3 GOA (NEVA / PECHORA) afvuurinstallatie

VRS

SA-6 GAINFUL (KUB)

VRS

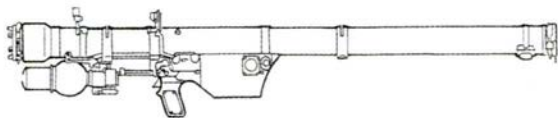
SA-7 GRAIL (STRELA-2 M)

HVO, VRS. ABIH

SA-13 GOPHER (STRELA-10) voertuig gebonden

VRS

SA-14 GREMLIN (STRELA-3)

SA-16 GLIMLET (IGLA-1 / GROM)

SA-18 GROUSE (IGLA)

VRS

FIM-92A STINGER

ABIH

FROG-7 (LUNA)

VRS

KANONNEN

M-1942 / ZIS-3 (76 mm)

VRS, ABIH

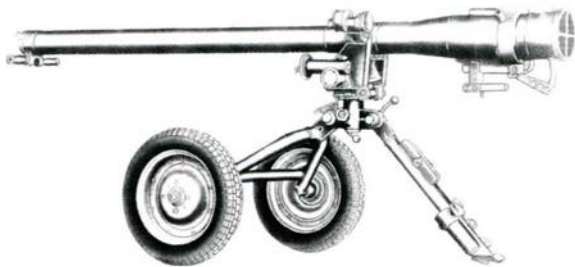
T-12 / MT-12 (100 mm)

HVO, VRS, ABIH

M-79 (82 mm)

HVO, VRS. ABIH

M-60 / M-60A (82 mm)

HVO, VRS. ABIH

HJ-8 RED ARROW (120 mm)

ABIH

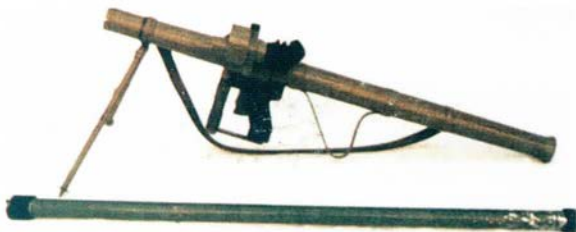
M-79 OSA (90 mm)

HVO, VRS, ABIH

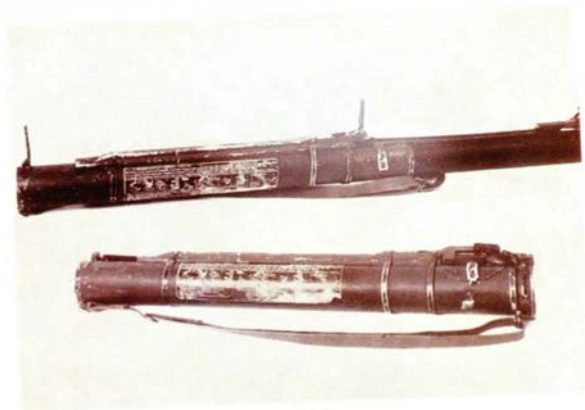
ARMBRUST (67 mm)

ABIH

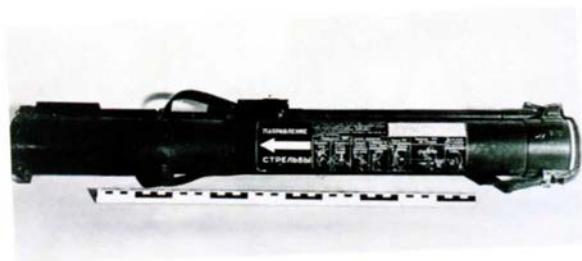

M-57 (RB-57) (44 mm)

HVO, VRS, ABIH

RPG-18

RPG-22

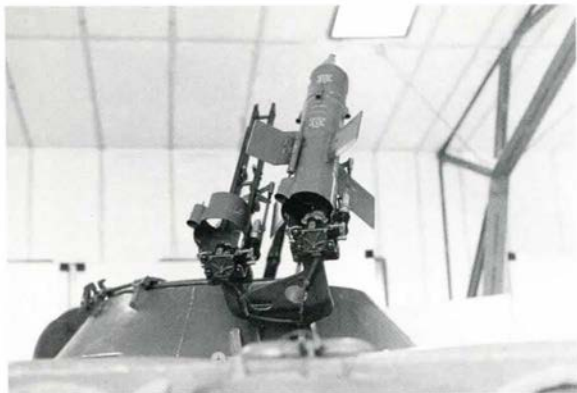
RPG-7V KNUTH (40 mm)

HVO, VRS, ABiH

AT-3 SAGGER (MALYUTKA) (120 mm)

HVO, VRS, ABiH

AT-3 SAGGER (MALYUTKA) op BVP M-80

HVO, VRS, ABiH

AT-4 SPIGOT (FAGOT / FAKTORIYA) (120 mm)

VRS

BRDM-2 / AT-3

MILAN

6.7 Transportvoertuigen

AR-51 (ZASTAVA)

HVO, VRS, ABiH

TAM-110 T7 BV

HVO, VRS, ABiH

TAM-150 T11 BV

HVO, VRS, ABiH

TAM-5000 (-4500, -5500, -6500)

HVO, VRS, ABiH

FAB 2020

FAB 2026

FAB 2832 BS / AV

KrAZ-255B

MAZ-537 (-537A)

VJ

URAL-4320

VJ

ZIL-131

ZIL-157

PONTONBRUGGEN

GSP

VRS

BAT-M, dozer

VRS. ABIH

MDK-2M, graafmachine met dozer

PMR-3B, getrokken mijnenlegger

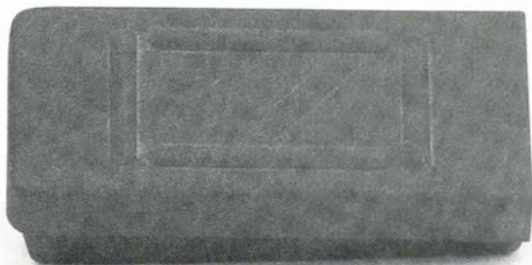
VRS. ABIH

ANTIPERSONEEL

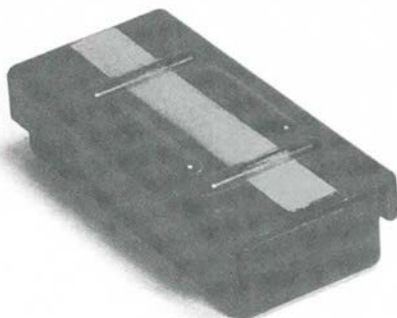
In deze twee paragrafen zijn alleen de meest voorkomende mijnen opgenomen. Zie je mijnen die hier niet in staan, dan staan ze mogelijk wel in het materieelboek van de S-2 of commandant. Naast deze AP-mijnen die op allerlei plaatsen voorkomen (opritten, plassen, in bomen etc.), moet je ook altijd alert zijn op boobytraps. Lege huizen zijn vaak geboobytrapped en bijvoorbeeld ook rondslingerende 'souvenirs'. Haal bij ontdekking altijd een deskundige erbij!
N.B.: Oefenmijnen dienen als scherp behandeld te worden!!

MRUD (achterzijaanzicht)

PMA-1 (PMA-1A)

VPMA-1 (oefenmijn)

PMA-2

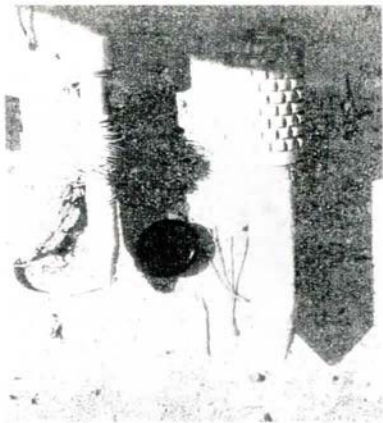
VPMA-2 (oefenmijn)

PMR-3

PMR-1

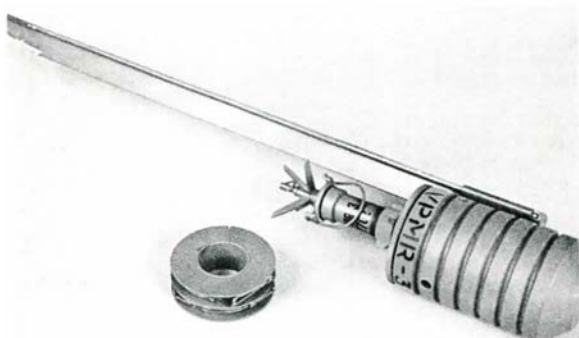
PMR-2 (PMRS-1)

PMR-2A (VPMR-2A oefenmijn)

PMR-2AS (VPMR-2AS oefenmijn)

PMR-3 (VPMR-3 oefenmijn)

POMZ-2

POMZ-2M

PROM-1 PROM-1P
(VROM-1 oefenversie)

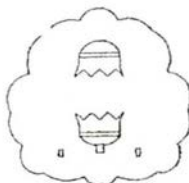

PROM-KD

a

b

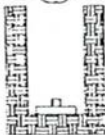

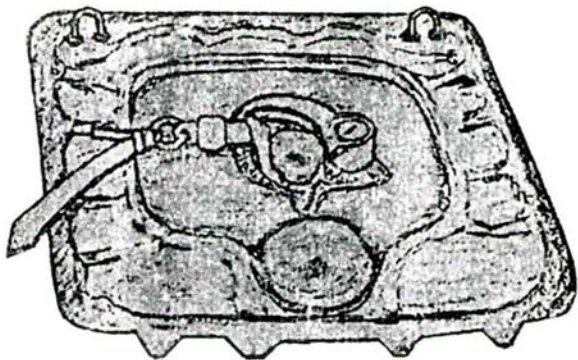
a

b

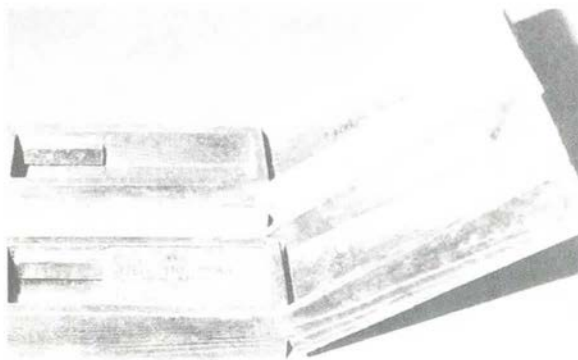

UDAR

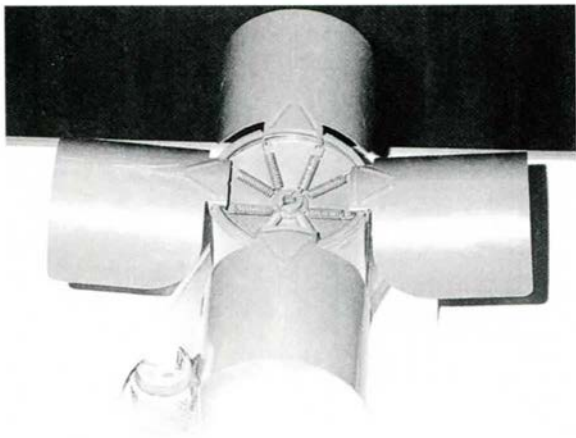

PP 56

PMD-1

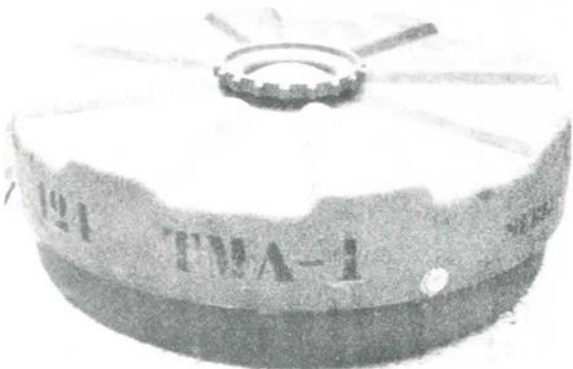
ANTITANK

PMD-1

MPR-85

TMA-1

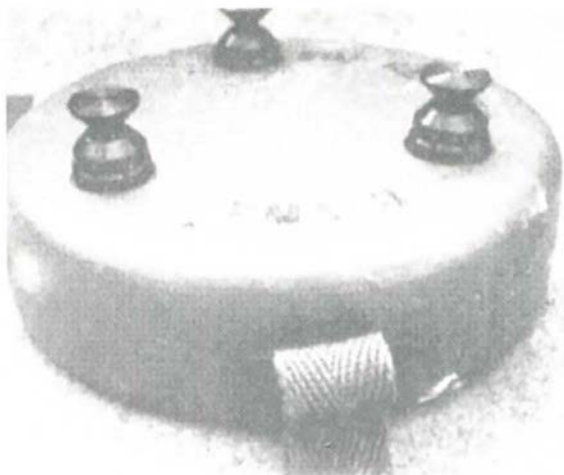
VTMA-1 (oefenmijn)

TMA-2

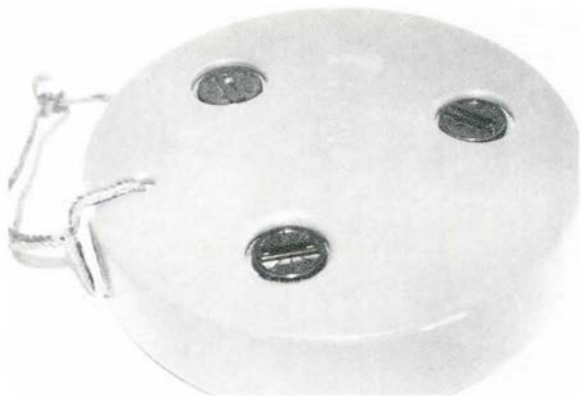
VTMA-2A

TMA-3

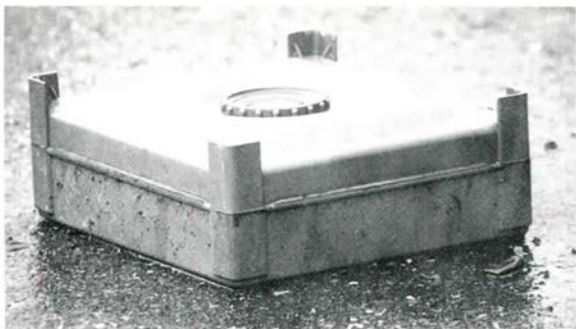
VTMA-3 (oefenmijn)

TMA-4 (TAM-4)

VTMA-4 (oefenmijn)

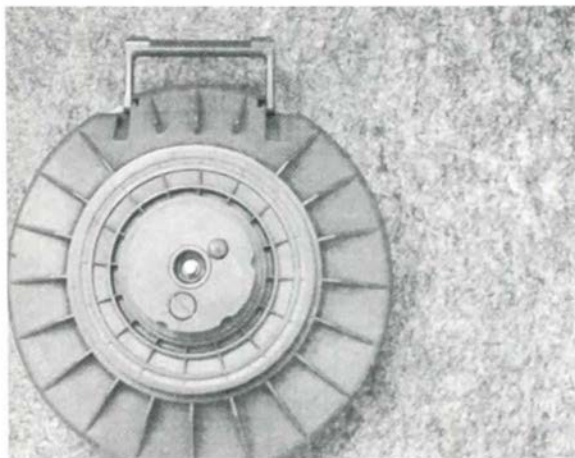
TMA-5 (TMA-5A)

VTMA-5 oefenmijn

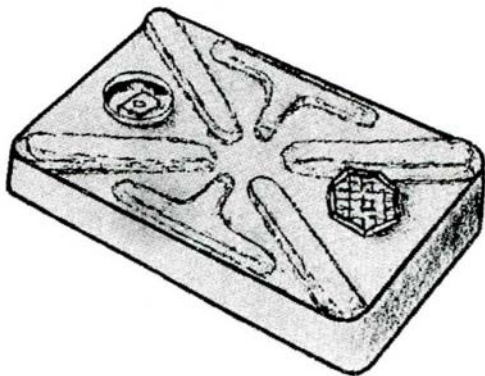
TMM-1 (TMM-1A) (VTMM-1 oefenmijn)

TMRP-6 (met drukontsteker)

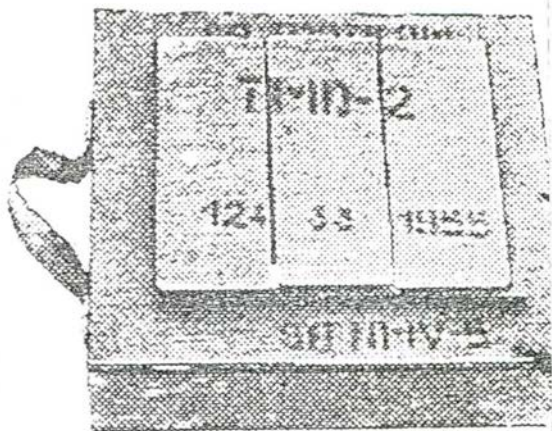
TMRP-6 (hefboomonsteker)

PT-56

TMD-1

TMD-2 (TMD-2A) (TDM-2)

7.1 PARAATHEIDSFASEN

SFOR hanteert onderstaande paraatheidsfasen :

FASE	BETEKENIS/AKTIE
GREY alert	Er is een dreiging, maar er zijn geen tekenen dat er iets staat te gebeuren.
BLACK alert	SFOR eenheden zouden het doel kunnen zijn van akties. Deze fase is van kracht in gebieden waar kapingen, barricades en restriction of movement (ROM) zou kunnen voorkomen.
AMBER alert	Volgens inlichtingen wordt een aanslag/aanval verwacht, maar het doel is onbekend.
RED alert	Indien er een aanslag/aanval heeft plaatsgevonden of wanneer uit inlichtingen is gebleken dat een aanval/aanslag op een specifiek doel is te verwachten.
Alleen in nood wordt codewoord FEAR-NAUGHT gebruikt.	Er is een specifieke dreiging tegen geïsoleerde eenheden of konvooien. Bij dit codewoord dienen alle konvooien zich zo snel mogelijk naar de dichtstbijzijnde militaire lokatie te verplaatsen om daar op nader instructies te wachten.

7.2 Persoonlijke veiligheid

De navolgende informatie is bedoeld als richtlijn. In iedere situatie moet u bovenal uw gezond verstand gebruiken met als hoofddoel: **PERSOONLIJKE VEILIGHEID**.

1. Zorg dat u te allen tijde de ID-card op de man heeft.
2. Indien u een checkpoint nadert pas dan uw snelheid aan maar stop niet, tenzij de weg wordt geblokkeerd.
3. Laat uw ID-card zien als men hierom vraagt, maar geef deze nooit af.
4. Als de situatie dit toelaat vraag dan de ID-card van de checkpoint-wacht en noteer naam, nummer en organisatie.
5. Blijf het liefst in het voertuig. Wanneer men u opdracht geeft uw vtg te verlaten vraag dan waarom (in Servo-Kroatisch: "zasto"). In de meeste gevallen zult u elkaar niet verstaan (ook niet in het Engels of Duits). Laat in ieder geval de achterkant van uw ID-card lezen.
6. Wanneer u hierna toch dringend wordt verzocht uw voertuig te verlaten, doe dit dan maar blijf bij het voertuig.
7. Als de checkpoint-wacht eist het vtg te doorzoeken, vertel hem dan dat hij het recht niet heeft (in het Servo-Kroatisch: "Nisi u Pravu" (niessi joe praavoe)).
8. Als de checkpoint-wacht uw voertuig toch doorzoekt: blijf bij hem en zie er op toe dat niets wordt weggenomen.
9. Als er artikelen uit het voertuig worden gehaald of als u wordt gefouilleerd en bezittingen van u worden in beslag genomen, protesteer dan met: "Nisi u Pravu".
10. Als u op enige wijze wordt bedreigd met geweld: verzet u niet. Uw eigen veiligheid is meer waard dan welk artikel dan ook.
11. Indien er meer wordt gevraagd dan uw ID-card, noteer dan tijd, plaats en indien mogelijk de eenheid of bevolkingsgroep op het checkpoint zodat later pogingen tot teruggave en/of protest kunnen worden gedaan.

12. Blijf altijd kalm en gedisciplineerd, gebruik uw gezond verstand en neem geen enkel risico. Laat u niet uitdagen.
13. Neem aan bagage alleen het hoogst nodige mee. Dit geldt zeker ook voor geld.

7.3 Optreden ingeval van sluipschutters (Snipers)

- ga direct in dekking
- eenieder neemt een beveiligde positie in
- controleer op eventuele gewonden en doden
- doe melding aan hoger echelon
- raak niet in paniek
- terugvuren volgens Rules of Engagement (ROE)
- c pleegt otvem
- c brieft het personeel over zijn plan.

7.4 Artillerie-/Mortiervuur

- a. Indien op eigen locatie:
 - dekking zoeken
 - alarmeren
 - verplaatsen naar bunker
 - melden aan hoger echelon.
- b. Tijdens gemotoriseerde verplaatsing:
 - door snelheid verhogen zo snel mogelijk uit het vuur komen
 - bij schemer en duisternis lichten doven
 - minstens 5 minuten doorrijden tot een beschutte plaats is bereikt
 - indien de weg is geblokkeerd, dekking zoeken onder voertuig met helm, scherfwerend vest en wapen
 - melden aan hoger echelon.

7.5 Hinderlaag

- a. Indien weg geblokkeerd en/of schoten in front:
 - commandant doet melding aan hoger echelon
 - wiel voertuigen opsluiten en rechts van de weg parkeren
 - dekking zoeken onder de voertuigen met helm, scherfwerend vest en wapen
 - eventueel terug vuren
 - personeel mag zich niet in het zijterrein begeven
 - c maakt zich kenbaar als NAVO-eenheid.
- b. Indien schoten van de flank:
 - versnellen om zo spoedig mogelijk uit vuurlinie te komen.

7.6 Verboden handelingen

7.6.1 ALGEMEEN

- a. Deze regeling is van toepassing op alle Nederlandse militairen, die naar het buitenland zijn uitgezonden in het kader van de uitvoering van een crisisbeheersingsoperaties (CBOPS).
- b. De Nederlandse straf- en tuchtwetgeving is van toepassing op de Nederlandse militair die voor de uitoefening van de dienst in het buitenland verblijft.
- c. Een Nederlandse militair maakt zich bovendien schuldig aan een strafbaar feit uit het Wetboek van Militair Strafrecht indien hij/zij een feit begaat dat strafbaar is gesteld in een buitenlandse wet doch niet in de Nederlandse wetgeving.
- d. De militair dient zich ervan bewust te zijn dat bepaalde vergrijpen, die in Nederland (nog) tuchtrechtelijk wor-

den afgedaan bij operaties in het buitenland een militair misdrijf kunnen opleveren, omdat in die omstandigheden eerder sprake kan zijn van schade aan of te duchten schade voor de gereedheid tot het daadwerkelijk uitvoeren van een operatie.

7.6.2 ALCOHOLGEBRUIK

- a. Het is de militair verboden tijdens de hem opgedragen werkzaamheden en/of diensten, pauzes van ten hoogste drie uur daaronder begrepen, alcoholhoudende dranken te gebruiken.
- b. De militair is in zijn algemeenheid gehouden het gebruik van alcoholhoudende dranken zodanig te beperken, dat bij de aanvang van de werkzaamheden en/of de dienst het gebruik ervan een behoorlijke dienstuitoefening niet in de weg staat.
- c. Bestuurders van (dienst)voertuigen dienen het gebruik van alcoholhoudende drank zodanig te beperken dat zij onder alle omstandigheden in staat dienen te zijn het voertuig naar behoren te besturen. De bepalingen omtrent het rijden onder invloed uit de Wegenverkeerswet zijn onverkort van toepassing.
- d. Alcoholhoudende dranken mogen alleen worden genuttigd op de plaatsen die daarvoor door de (plaatselijke/Contingents-) commandant zijn aangewezen.

7.6.3 ERNSTIGE MISDRIJVEN

a. Algemeen

Onverminderd het gestelde onder punt 1. 'Algemeen' zijn door de overkoepelende internationale organisaties bepaalde vergrijpen als 'major offences' (ernstige misdrijven) aangeduid (zie hieronder). Uitgangspunt is hierbij dat bij

constatering hiervan aangifte zal worden gedaan bij de KMar/MP en vervroegde repatriëring kan plaatsvinden.

b. Verdovende middelen

- (1) Het aanwezig hebben, vervaardigen, binnen of buiten het grondgebied van Nederland brengen, verwerken, verkopen, afleveren, verstrekken of vervoeren van henneproducten (softdrugs), alsmede van hard-drugs wordt beschouwd als een 'major offence', met de onder 7.6.3.a. genoemde gevolgen.
- (2) Het gebruik van de onder (1) genoemde middelen is verboden. Indien geen procesverbaal kan worden opgemaakt op grond van het onder (1) gestelde, doch er wel sprake is geweest van het gebruik van deze middelen vindt zo nodig tuchtrechtelijke correctie en vervroegde repatriëring plaats.

c. Wapens en munitie

- (1) Het invoeren, uitvoeren, doorvoeren, voorhanden hebben, kopen of in onderpand geven van:
 - wapens (dus ook stiletto's, boksbeugels, wurgstokken, replica's voor bedreiging of afdreiging geschikt, e.d.)
 - onderdelen van wapens
 - munitie en
 - onderdelen van munitiezoals opgenomen in de Wet wapens en munitie wordt beschouwd als een 'major offence' met de onder punt 7.6.3.a. genoemde gevolgen.

NOOT: Het hierboven gestelde is uiteraard niet van toepassing op het voorhanden hebben en dragen van door Defensie of de overkoepelende internationale organisatie ter beschikking gestelde wapens en/of munitie.

- (2) Bij constatering van het voorhanden hebben van

(onderdelen van) wapens en/of (onderdelen van) munitie in strijd met de buitenlandse wetgeving, doch niet strafbaar ingevolge de Wet wapens en munitie dient inbeslagname te volgen. Voor zover de inbeslagname niet geschiedt door een opsporingsambtenaar dient overdracht aan deze zo spoedig mogelijk plaats te vinden.

Bij herhaling vindt tevens vervroegde repatriëring plaats.

d. Verhandelen van PGU

- (1) Het is verboden om (delen van) PGU weg te geven of te verhandelen. Bij constatering hiervan zal aangifte worden gedaan bij de KMar/MP terzake van diefstal en/of verduistering.
- (2) Indien de KMar/MP (Hulpofficier van Justitie) na deze aangifte verder afziet van het opmaken van een proces-verbaal kan de commandant het vergrijp tuchtrechtelijk afdoen (Art. 79 WMT).
- (3) Indien door de KMar/MP een volledig proces-verbaal wordt opgemaakt, vindt vervroegde repatriëring en strafrechtelijke vervolging plaats.

e. Zwarte handel

- (1) Het drijven van handel met de lokale bevolking is ten strengste verboden. Onder handel drijven wordt verstaan:
 - (a) verkopen aan
 - (b) doorverkopen aan
 - (c) ruilen met de lokale bevolking van goederen welke via de overkoepelende internationale organisatie zijn verkregen.
- (2) In de gebieden waar een internationaal handelsembargo van kracht is, is alle handel verboden, ook in rookwaar en alcoholhoudende drank.
- (3) Taxfree artikelen
De in een tax-freeshop gekochte artikelen zijn in

beginsel bestemd voor persoonlijk gebruik.

Het verhandelen van de in een tax-freeshop gekochte artikelen is ten strengste verboden.

- (4) Bij constatering van de hierboven genoemde feiten vindt vervroegde repatriëring plaats.

f. Misdrijven tegen de zeden

De militair ten aanzien van wie door de KMar/MP een proces-verbaal wordt opgemaakt terzake van een misdrijf tegen de zeden (verkrachting, feitelijke aanranding, schending van de eerbaarheid, e.d.) wordt te allen tijde vervroegd gerepatriëerd.

7.6.4 OVERIGE STRAFBARE FEITEN

Met betrekking tot de militair ten aanzien van wie door de KMar/MP een proces-verbaal wordt opgemaakt terzake van een misdrijf, anders dan in punt 7.6.3 bedoeld, zal per geval afhankelijk van de aard en de omvang van de zaak worden beslist of vervroegde repatriëring dient plaats te vinden. Indien in een dergelijk geval sprake is van schade aan of te duchten schade voor de gereedheid tot het daadwerkelijk uitvoeren van een operatie vindt vervroegde repatriëring in ieder geval plaats.

7.7 Gedragsregels voor gegijzelde of van de eenheid geïsoleerde personen

DOEN

- Blijf kalm. Indien gevangenneming onvermijdelijk is, aanvaard de situatie en gedraag u rustig.
- Wees voorbereid op de schok van uw gevangenschap of isolatie. Herken de verschijnselen daarvan en aanvaard mentaal de verandering in omstandigheden.

- Geef degenen die u gevangen hebben genomen alle nodige informatie m.b.t. eventuele voor u noodzakelijke medische behandelingen of lichamelijke gebreken of ziektes waaraan u lijdt.
- Neem aangeboden eten aan en eet dit, ook al vindt u het niet lekker.
- Wees bereid uw belang voor uw organisatie en als individu geringer te doen voorkomen tijdens gesprekken met degenen die u gevangen hebben genomen; wees bescheiden zonder onderdanig te worden.
- Neem een kalme en geduldige houding aan. Bereid u er mentaal op voor dat u mogelijk lang moet wachten op uw vrijlating.
- Neem een realistische, discreet sceptische houding aan ten aanzien van informatie welke u door degenen die u gevangen hebben genomen wordt verstrekt.
- Ontwikkel mentale discipline; houd uw geest bezig met constructieve en positieve gedachten volgens een vaste planning.
- Bereid een dagelijks activiteitenprogramma voor en houd u hieraan. Denk hierbij ook aan lichamelijke oefening, ook in kleine ruimtes.
- Probeer een nauwkeurig tijdsbesef vast te houden, ook indien uw horloge afgenomen wordt.
- Maak gebruik van eventuele gemakken of vrijheden welke degenen die u gevangen hebben genomen u gunnen, zoals boeken, kranten of luisteren naar de radio.

- Observeer discreet uw omgeving en degenen die u gevangen hebben genomen. Leer details uit uw hoofd.
- Houd uzelf schoon voor zover de omstandigheden dat toelaten, ook indien u in onhygiënische omstandigheden moet verblijven. Vraag om toereikende was- en toiletvoorzieningen.
- Ontwikkel een vriendelijke verstandhouding met degenen die u gevangen hebben genomen en probeer hun respect af te dwingen. Een gevoel voor humor werkt in uw voordeel. Onthoud dat zij uw ervaringen delen en dat zij zich, tot op zekere hoogte, met u zullen identificeren. Waak er echter voor dat u zich niet gaat identificeren met hun doelstellingen.

NIET DOEN

- Jaag degenen die u gevangen hebben genomen niet onnodig tegen u in het harnas. Zij hebben u in hun macht; erken dit feit.
- Ga geen gesprekken aan over controversiële onderwerpen zoals politieke overtuigingen of revolutionaire doelstellingen.
- Geef degenen die u gevangen hebben genomen geen nuttige informatie, zoals m.b.t. andere leden van uw organisatie, familieleden of welke specifieke veiligheidsaspecten dan ook.
- Sta uzelf niet toe om te gedeprimeerd of te optimistisch te worden. Wanhoop niet.
- Gebruik geen fysiek of verbaal geweld.
- Doe geen poging tot ontsnapping tenzij uw plan een goede kans van slagen heeft.
- Geloof niet alles wat u verteld wordt.
- Geloof niet dat uw organisatie of uw familie u in de steek heeft gelaten.
- Verwacht niet dat u snel wordt vrijgelaten.
- Sta niet toe dat degenen die u gevangen hebben genomen uw geest overheersen.

**INSTRUCTKAART 5-137
AMMUNITION AWARENESS/MUNITIEVEILIGHEID**

**WAT TE DOEN BIJ AANTREFFEN VAN EEN
VERDACHT VOORWERP ?**

BASIS - VEILIGHEIDSREGELS

- **BLIJF ER AF !!! (BOOBY-TRAP)**
- **MARKEER DE VINDPLAATS**
 - Zorg dat anderen er afblijven.
- **WAARSCHUW UW COMMANDANT**
 - Rapporteer met behulp van een verkorte melding (zie blad 6 van deze instructiekaart)

SIGNALEN, DIE WIJZEN OP MOGELIJKE AANWEZIGHEID VAN MIJNEN EN ANDERE EXPLOSIEVEN

- beschadigde voertuigen;
- gewonde of dode dieren (skeletten);
- dode mensen en dieren zonder zichtbare oorzaak, **GAS !!**
- gebied dat door de lokale bevolking wordt gemeden;
- al of niet geïmproviseerde markeringsmiddelen;
- aanwezigheid van verpakkingsmateriaal voor munitie;
- verdachte voorwerpen zoals veiligheidspennen en plastic of rubber beschermdopjes;
- struikeldraden of elektriciteitsdraden;
- achtergelaten goederen, zoals koffers, uitrustingsstukken, wapens, voertuigen of andere waardevolle voorwerpen;
- graafsporen (opgebroken wegdek);
- uitstekende antennes van mijnen, of staartstukken van mortieren, granaten, raketten, bommen enz.

**ALLES WAT AFWIJKT VAN HET NORMALE
IS EEN TEKEN VAN GEVAAR**

HOE TE VERPLAATSEN IN EEN MIJN-GEVAARLIJK GEBIED

- win vooraf zoveel mogelijk informatie in (stafkaarten, mijn-overlays enz.);
- houdt afstand (voertuigen minimaal 50 m, personeel minimaal 25 m);
- vraag om informatie aan de plaatselijke bevolking;
- gebruik alleen wegen en paden die dagelijks in gebruik zijn;
- gebruik zo mogelijk alleen wegen met een verhard wegdek;
- maak een sanitaire stop op de weg en niet naast de weg
- ga niet van de weg af als deze is vernield, vòòrdat de omleiding is "geveegd";
- verplaats u - buiten gebaande wegen - zo mogelijk over rotsachtig terrein: mijnen zijn hier moeilijk te begraven;
- beperk verplaatsingen bij duisternis tot het absolute minimum;
- blijf weg bij verlaten gebouwen en mijd overwoekerde akkers;
- blijf zoveel mogelijk in het spoor van uw voorganger.
- **Waar één mijn is, liggen er méér.**

**HET NIET VOLGEN VAN DE VEILIGHEIDSREGELS KAN
EEN DODELIJK MIJNONGEVAL TOT GEVOLG HEBBEN**

HOE TE HANDELEN IN EEN MIJNENVELD

MET EEN RIJDEND VOERTUIG.

- **STOP HET VOERTUIG !!**
- Rapporteer uw lokatie (radio) aan uw commandant en wacht in het voertuig op assistentie.

Indien géén contact met uw commandant mogelijk is:

- **NIET** keren !!
- **NIET** achteruit rijden !!
- Stap **NIET** uit het voertuig !!
- **KLIM** uit het voertuig op het dak of in de laadbak en vervolgens achter in het spoor.
- Loop in het spoor uit het mijnenveld.
- Rapporteer z.s.m. aan uw commandant en wacht op assistentie (Genie/EOD).

MET EEN NIET-RIJDEND VOERTUIG.

- Rapporteer uw lokatie (radio) aan uw commandant en wacht op assistentie.

Indien géén contact met uw commandant mogelijk is:

- Stap **NIET** uit het voertuig.
 - Klim uit het voertuig op het dak of in de laadbak en vervolgens achter in het spoor.
 - Loop in het spoor uit het mijnenveld.
 - Alle inzittenden verlaten het voertuig op dezelfde manier, met intervallen van 25 m.
 - Markeer duidelijk het gevaarlijk gebied, indien nodig met geïmproviseerde middelen.
 - Meld bevindingen aan uw commandant.
-

HOE TE HANDELEN BIJ EEN MIJNONGELUK

TE VOET.

- **STA STIL !!**
- **DENK NA, REN NIET** naar het slachtoffer !!
- Er kunnen nog meer mijnen en/of valstrikken liggen !!
- Rapporteer het ongeval (radio) en vraag om assistentie.
- Ga prikstappend naar het slachtoffer, markeer uw route.
- Prik minimaal 50 cm mijnenvrij rondom het slachtoffer.
- Verleen het slachtoffer eerste hulp. (PAMAN-ABS)
- Prik een mijnenvrij pad terug naar veilig gebied. (let op, uw stappen zijn kleiner met iemand op uw rug)
- Laat het slachtoffer liggen als professionele, medische hulp snel ter plaatse kan zijn.
- Zorg in afwachting van hulp, voor een groter mijnenvrij pad naar en rondom het slachtoffer.

MET EEN VOERTUIG.

- **STOP HET VOERTUIG !!** (òók de voertuigen die volgen)
- Rapporteer het ongeval (radio) en vraag om assistentie.

U zit zelf in het getroffen voertuig.

- Blijf in het voertuig en verleen eerste hulp.

U zit in een van de volg-voertuigen.

- **STOP HET VOERTUIG !!**
 - **DENK NA, REN NIET** naar het slachtoffer !!
 - Prik een mijnenvrij pad naar het spoor vóór u, of klim over de neus van het voertuig, naar het spoor.
 - Loop in het spoor naar het getroffen voertuig, klim erin en verleen eerste hulp aan de slachtoffers.
 - Prik een mijnenvrij pad rondom het voertuig en verleen zo nodig eerste hulp aan slachtoffers buiten het voertuig.
-

HOE TE HANDELEN ALS MEN EEN MIJN ONTDEKT

- **STA STIL !!**
- Waarschuw de rest van het personeel.
- Markeer de lokatie van de gevonden mijn, indien nodig met geïmproviseerde middelen.
- Loop terug in uw eigen voetafdrukken naar veilig gebied.
- Als uw voetafdrukken niet zichtbaar zijn, keer dan prikstappend terug naar veilig gebied.
- Markeer duidelijk het gevaarlijk gebied, indien nodig met geïmproviseerde middelen.
- Rapporteer bevindingen aan uw commandant.

VERKORTE MELDING AANGETROFFEN EXPLOSIEF

- WIE** • Door wie is het aangetroffen? (naam, nr, onderdeel, verblijfplaats)
- WAAR** • Waar is het aangetroffen? (coördinaat in 8 cijfers, naam en/of adres van de lokatie)
- WAT** • Schat zo mogelijk grootte, kleur, vorm, type, aantal explosieven, **MAAR BLIJF OP AFSTAND !!**
- WANNEER** • Dtg aantreffen explosief.
- HOE** • Naderingswegen en/of contactpersoon die de exacte lokatie kan aanwijzen en weet hoe het explosief is gemarkeerd.
-

8 PERSOONLIJKE VERZORGING

8.1 Persoonlijke Verzorging

8.1.1. Algemeen

Primitieve omstandigheden, zowel tijdens oefeningen als in oorlogstijd, kunnen leiden tot een aanmerkelijke afname in gevechtskracht van de individuele soldaat en tot een afname van de gevechtswaarde van de eenheid als geheel.

Het is daarom belangrijk dat op elk niveau:

- Het personeel meer bewust wordt gemaakt, door middel van instructie en oefening, van het belang van individuele hygiëne te velde.
- Met dit belang met name het handhaven en herstellen van de gevechtskracht wordt gediend.
- De commandanten beseffen dat zij verantwoordelijk zijn voor:
 - het welzijn van de troep;
 - het toezicht op het gebied van de hygiëne te velde.

8.1.2. Hygiëne van de individuele militair

Persoonlijke hygiëne

De term 'persoonlijke hygiëne' kan leiden tot het misverstand dat het hier gaat om persoonlijke, dus privé aangelegenheden van de individuele militair; iets dat hij kan doen of nalaten.

In feite geldt, juist op dit gebied, het tegenovergestelde. Militaire meerderen zijn verplicht hun toezichthoudende taak met betrekking tot het welzijn van de eenheid uit te oefenen; de militaire arts is verplicht hen daarin bij te staan en te adviseren.

Zo zijn de ontsteking aan de vinger van de soldaat-kok of de wormeieren onder zijn nagels niet slechts een 'persoonlijke aangelegenheid' maar kunnen deze een aanzienlijk gevaar voor de eenheid als geheel vormen.

Persoonlijke hygiëne vormt een essentieel onderdeel van maatregelen tot het voorkomen en indammen van epidemieën. Ziekten die kunnen voorkomen en zich epidemisch kunnen verspreiden zijn o.a.:

Difterie, besmettelijke leverontsteking, griep, bacteriële hersenvliesontsteking, longontsteking, voedselvergiftiging, kinderverlamming, loopgraafkoorts, dysenterie, tyfus en paratyfus alsmede aandoeningen als de ziekte van Bang, ziekte van Weil, miltvuur en Q-koorts.

Deze ziekten zijn niet alleen een gevaar voor de individuele militair maar ook voor de inzetbaarheid van de gehele eenheid.

Uit de geschiedenis blijkt, dat infectieziekten vaak meer slachtoffers veroorzaakten dan oorlogsverwondingen.

De persoonlijke hygiëne omvat:

- gezond leven;
- verzorging en training van het lichaam;
- hygiënische organisatie van de dagelijkse activiteiten;
- indien mogelijk een evenwichtige verdeling tussen de drie fasen van de dag:
 - slaap/rust;
 - werk;
 - actieve ontspanning.

Juist in oorlogstijd zijn slaap en rust gedurende gevechtspauzes en bij langere onderbrekingen, actieve ontspanning zoals sport etc. een absolute noodzaak voor het handhaven van een optimale conditie c.q. gevechtskracht. Een eerste vereiste voor een gezonde levenswijze c.q. ernstige spanningen is onthouding van, of tenminste vermindering van het gebruik van stimulerende middelen, zoals nicotine en alcohol.

Lichaamsverzorging

Lichaamsverzorging betreft vooral de huid als organische barrière tegen het milieu en de lichaamsopeningen als potentiële overbrengers en verspreiders van besmettelijk materiaal (faeces, sputum, urine).

De functie van de huid als barrière tegen ziektekiemen neemt af als deze beschadigd raakt door trauma's, verbranding, vergiftiging door chemicaliën of door straling.

De beschadigde huid die tevens besmet is, is niet in staat haar beschermende en temperatuur-regelende taak uit te voeren.

Verzorging van de huid, haren en nagels is niet alleen nodig om de individuele gezondheid te waarborgen, maar ook om de gemeenschap te beschermen tegen besmettelijke ziekten.

De minimale vereisten voor de dagelijkse lichaamsverzorging zijn:

- handen wassen;
- wassen van het lichaam;
- tanden poetsen;
- scheren;
- haren bij voorkeur kort knippen.

Handen wassen met water en zeep voor elke maaltijd en na elk bezoek aan toilet of latrine.

Het wassen van het gehele lichaam of een douche, eventueel met koud water, bijvoorbeeld met gebruikmaking van een improvisatiedouche. In elk geval, zo mogelijk dagelijks wassen.

Washandjes kunnen beter niet worden gebruikt omdat ze een bron van ziektekiemen kunnen worden. Na elke wasbeurt moet de huid met een handdoek worden drooggewreven, omdat vochtige delen van de huid gevoelig zijn voor schimmelinfecties.

Tanden poetsen na elke maaltijd, tenminste voor het slapen gaan, desnoods op geïmproviseerde wijze.

Aangetaste tanden kunnen leiden tot ernstige gezondheidsschade (hart, nieren en gewrichten).

Tanden poetsen betekent het beschermen tegen infecties en verval in de mond.

Reiniging dient te worden gedaan met een tandenborstel en drinkwater (of gekookt water) door de tanden een aantal minuten te borstelen met een verticale beweging van het tandvlees naar de tanden en kiezen, (de z.g. rood-wit techniek).

Alle voedselresten dienen grondig te worden verwijderd.

Als er geen tandpasta voorhanden is, is keukenzout een uitstekende vervanging.

Wanneer men geen tandenborstel heeft moet men de vingers gebruiken. De ruimten tussen de tanden kunnen ook, indien nodig, worden gereinigd met naaigaren.

Onder deze omstandigheden dient men na de maaltijd de mond gedurende twee minuten te spoelen met drinkwater met zout (2 theelepels per liter).

NB: De tandenborstel in verband met besmettingsgevaar niet uitlenen, slechts door één persoon gebruiken.

Dagelijks scheren

Elektrisch scheren is in oorlogs- en oefenomstandigheden niet altijd mogelijk. Voor het dagelijkse natscheren kan men warm water en een zeepoplossing gebruiken in plaats van scheercreme. Gebruikt men koud water of scheert men zelfs met een droog scheermesje dan kan de huid makkelijk beschadigd raken.

NB: Om infectieziekten, zoals serum-hepatitis (leverontsteking) te vermijden mag het scheermes slechts door één persoon worden gebruikt.

Haarverzorging

Lang haar kan onder veldomstandigheden moeilijk worden gereinigd. Daardoor vormt het een ideale verzamelplaats voor hoofdluizen. Bovendien bedreigt lang haar de veiligheid van de militair (slecht aansluitend gasmasker en algemeen gevaar van ongevallen).

Om die redenen moet het haar kort worden gehouden om onder alle omstandigheden de nek, slapen, ogen en oren vrij te houden en om het gasmasker veilig te laten aansluiten.

Het haar moet dagelijks worden gekamd en ten minste eenmaal per week gewassen met shampoo of zeep.

Knippen en reinigen van vinger- en teennagels

Vingernagels moeten extreem kort worden gehouden.

In het bijzonder na elk bezoek aan de latrine moet de militair zijn handen wassen.

Lange teennagels kunnen aanleiding geven tot verwonding van de tenen; vooral bij marsen levert dit problemen op.

Er moet speciaal op worden gelet dat het uiteinde van de nagel van de grote teen recht wordt afgeknipt.

Rond afgeknipte nagels groeien in; dit kan leiden tot nagelbedontsteking die de marsvaardigheid van de militair ernstig kan verminderen.

Voetverzorging

Aan de voeten moet bijzondere aandacht worden besteed. Ze dienen dagelijks te worden gewassen met koud water; drie keer per week met zeep, maar nooit direct voor een mars.

Vooraf de plooiën tussen de tenen moeten zorgvuldig worden gereinigd en gedroogd. Na een mars is het belangrijk de voeten na het wassen te masseren.

De sokken moeten elke dag worden verwisseld. Uitsluitend DROGE sokken aantrekken. Natte sokken kunnen problemen aan de voeten veroorzaken en meehelpen aan de ontwikkeling van voetschimmel (en in koude omstandigheden van loopgraafvoet).

Bij jeuk tussen de tenen (vooral tussen de 3e en 4e of 4e en 5e teen) moet de onderdeel-arts worden geraadpleegd vanwege de waarschijnlijkheid van voetschimmel.

Bij voetschimmel moeten schoenen en sokken tegen schimmel worden behandeld. Hiervoor moet een anti-schimmelstof worden opgelost in water, bv. een 3,5% formalineoplossing waarin de sokken moeten worden gewassen om herbesmetting te voorkomen. Schimmel in de laarzen wordt bestreden door de gevechtslaarzen met lappen gedrenkt in formalineoplossing 3 tot 4% te behandelen. Laat dit enige uren inwerken.

8.1.3 Hygiëne van kleding en uitrusting

Algemeen

De functie van het uniform heeft in de loop van de geschiedenis een belangrijke verandering ondergaan. Vroeger was de primaire functie het kunnen herkennen van vriend of vijand. De 'uniformiteit' van het huidige gevechtstenu heeft voornamelijk een functionele betekenis.

Eisen te stellen aan militaire kleding:

- aangepast zijn aan de eisen van het gevecht;
- bescherming tegen weersinvloeden;
- bestand tegen mechanische en chemische slijtage (extreme temperatuursinvloeden/vlamwerend);
- comfortabel en licht om te dragen.

Het reinigen van de kleding

Vuile kleding vermindert voornoemde eigenschappen of doet ze te niet. Daarom moet de kleding regelmatig grondig worden gereinigd en eventueel voorbehandeld. Aan de buitenkant is de kleding blootgesteld aan vocht, stof, vuil en chemische middelen, bacteriën en kleine beestjes.

Aan de binnenkant komt de kleding door de huid in aanra-

king met transpiratie, vet, huidschilfers en bacteriën. Vooral bij nat weer dringt vuil diep door, laten naden op den duur los en wordt de structuur van het weefsel aangetast. Daarom moet de kleding nooit langer dan noodzakelijk worden gedragen.

Het reinigen van kleding bv. binnengevechtspak, buitengevechtsjas bij voorkeur bij droog weer, door:

- regelmatig te wassen, of te stomen c.q. te vervangen;
- de los uitgehangen kleding uit te kloppen.

Speciale aandacht moet worden besteed aan het reinigen van zakken en zomen, dus de plaatsen waar kleine 'beestjes' zich bij voorkeur plegen te verbergen.

Vetvlekken worden verwijderd door herhaaldelijk wrijven met bv. toiletpapier of ander absorberend papier; vooral niet met vetoplossende middelen (benzine e.d.).

Bloedvlekken moeten zo snel mogelijk met water worden verwijderd. Zo mogelijk de bovenkleding buiten uithangen. Direct zonlicht heeft een kiemdodend effect op kleding. Ondergoed moet tenminste 30 minuten worden gewassen, indien mogelijk in water van 95°C. (hiertoe kan het 4e vat van het 3-vaten systeem met een dompelaar worden gebruikt). Indien geen waspoeder beschikbaar is kan zeep worden gebruikt. Na het wassen moet worden gespoeld in schoon water.

Wollen sokken mogen nooit in heet water worden gewassen vanwege krimpen. Ze dienen te worden gekneed in lauw zeepwater vervolgens spoelen in schoon water, samenknijpen (niet wringen), en opgehangen om te drogen.

De slaapzak:

Voor het in de slaapzak kruipen moet de militair zijn bovenkleding en schoenen uitdoen (meenemen in de slaapzak).

Na gebruik moet de slaapzak binnenstebuiten worden opgehangen, gedroogd en uitgeklopt. Dit vanwege condensvorming die gedurende de slaap plaatsvindt.

8.1.4 Het aanpassen van de kleding aan het klimaat en het weer

Zelfs met de modernste materialen is geen kleding te maken die voor alle klimaats- en weerscondities geschikt is. Een aantal lagen kleding, los over elkaar gedragen, geeft een betere bescherming tegen de kou (dankzij de ertussen zittende isolerende luchtlagen) dan een enkel dik kledingstuk.

Bij strenge vorst meerdere lagen ondergoed aantrekken. In de koudste tijden van het jaar is het vooral belangrijk om droge kleding te dragen. Vochtige materialen geleiden de lichaamswarmte sneller naar de omringende lucht dan droge materialen. Dit werkt onderkoeling en plaatselijke bevrozingen in de hand.

Bij inspanning zoveel kleding uittrekken dat overmatig transpireren wordt voorkomen. Voor natte kleding geldt in het algemeen: drogen zodra mogelijk.

Bij warm weer vocht opnemende luchtige kleding dragen met daaronder ondergoed dat regelmatig wordt verwisseld. Vooral bij een hoge relatieve luchtvochtigheidsgraad is het dragen van luchtige kleding prettiger dan werken met ontbloot bovenlijf.

8.2 Preventie van koudeletsels

Algemeen

Koudeletsels en andere problemen door koude veroorzaakt, kunnen worden voorkomen. Het dragen van koudweerkleding is echter niet genoeg. Men moet ook een aantal regels zorgvuldig in acht nemen.

Zorg goed voor de voeten

Van alle lichaamsdelen zijn de voeten het moeilijkst warm en droog te houden. Te velde dient men minstens 5 paar sokken bij zich te hebben.

Men dient altijd een paar sokken extra warm en droog te houden door ze tussen de kleding te dragen.

Teneinde te voorkomen dat er vocht problemen ontstaan, moet men minstens elke acht uur het volgende doen:

- naar een warme plaats gaan;
- gevechtslaarzen en sokken uittrekken;
- de voeten goed drogen, vooral tussen de tenen;
- de voeten poederen;
- de voeten ongeveer 5 minuten lang masseren;
- droge sokken aantrekken;
- de binnenkant van de laarzen droogwrijven en deze weer aantrekken;
- beter nog is andere, droge gevechtslaarzen aandoen.

Om de voeten warm te houden, moet men:

- Geen knellende laarzen en/of nauwe sokken dragen.
- In beweging blijven! Als men niet loopt, krijgt men gegarandeerd koude voeten. Indien lopen niet mogelijk is moet men kniebuigingen maken, looppas op de plaats maken, de tenen voortdurend bewegen, voeten af en toe op tillen. Zo wordt de bloedcirculatie bevorderd.

Zorg voor de handen:

- De handen moeten zo veel mogelijk bedekt worden gehouden.
- Men moet geen handschoenen of wanten dragen die te nauw zijn.
- Koude handen kunnen worden gewarmd door deze onder de bovenkleding in de oksels of tegen het onderlichaam te houden.

Ook kan men de vuisten afwisselend ballen en ontspannen of de armen rondzwaaien.

- In extreme koude nooit met blote handen metaal aanraken. De huid met onderliggend weefsel kan dan onmiddellijk bevroren en er ontstaat een zelfde soort letsel als bij verbranding van de huid.

Juist gebruik van de militaire kleding (koudweerkleding):

- **Schone kleding dragen.**

Vuile kleding = koude kleding! Vuil en vet verkleinen het isolerend vermogen van het weefsel. Zij nemen immers de plaats in van de lucht tussen de vezels. De kleding begint te geleiden en lichaamswarmte kan op die manier ontsnappen.

- **Voorkomen dat men gaat zweten.**

Ook zweet verkleint het isolerend vermogen van de kleding. Wanneer men zich toch moet inspannen, moet men kledingstukken los maken om koude lucht binnen te laten. Met een paar knopen, een enkele rits of klittebandsluiting beginnen.

Heeft men het daarna nog warm, dan moet men een kledinglaag uittrekken. Niet zweten, maar ventileren.

Het is beter het een beetje koud te hebben dan te zweten.

- **Ruimzittende lagen dragen.**

Het is erg belangrijk dat de koudweerkleding ruim zit en uit meerdere lagen bestaat. De lucht tussen de lagen werkt isolerend en de bloedsomloop wordt niet gestremd.

Goede bloedsomloop helpt koudeletsels voorkomen.

- **Het koudweertenu is als volgt opgebouwd:**

1e laag: onderbroek, hemd.

2e laag: lange onderbroek, hemd met lange mouw.

3e laag: binnenjas, binnenbroek.

4e laag: isojas en -broek.

5e laag: buitenjas, buitenbroek.

Het aantal lagen dat men draagt, is afhankelijk van het persoonlijke koudegevoel in relatie met de lichaamsactiviteit.

Bedekking van het hoofd

Teneinde zoveel mogelijk lichaamswarmte vast te houden, moet men het hoofd bedekt houden. 70% à 80% van de lichaamswarmte ontsnapt via het onbedekte hoofd. Gebruik indien is toegestaan de 'muts koud weer'.

8.3 Preventieve maatregelen tegen warmteletsel

Temperatuur, vochtigheid, activiteit en kleding zijn de belangrijkste factoren van invloed op onze warmte huishouding. De preventie zal dus in dit hoofdstuk hierop zijn gericht.

Acclimatisering

Enige preventie is mogelijk door ervoor te zorgen dat het lichaam zich aanpast aan de warme omgeving. Voor een wezenlijke acclimatisering is een periode van 2 weken nodig met een geleidelijke opvoering van de mate van blootstelling aan hitte en van lichamelijke inspanning. De aanpassing gaat binnen twee weken verloren als het lichaam niet regelmatig wordt blootgesteld aan hoge temperaturen.

Aanpassing komt tot stand door een veranderde zweetklierwerking en efficiëntere bloedsomloop. De zweetproductie is hoger en begint al bij lagere temperaturen. Tevens transpireert men over een groter oppervlak en bevat het zweet minder zout.

Kleding

Houd rekening met enerzijds de beschermende eigenschappen van kleding en anderzijds de belastende eigenschap-

pen. Maak een verantwoorde keuze in het voorschrijven van het tenue.

Zorg dat kleding ook aan de hygiënische eisen blijft voldoen.

Voedingstoestand

Gedurende warmteomstandigheden zal de eetlust mogelijk afnemen. De energiebehoefte is dan ook minder. Toch is het regelmatig gebruik van lichte maaltijden, bv. soep of hartigheid, van belang voor het op peil houden van het zoutniveau en de voedingstoestand van het lichaam.

Activiteit

Pas de activiteit aan de warmtebelastende omstandigheden aan. Vermijd activiteiten in de tijden waar piektemperaturen voorkomen (tussen 12.00 en 14.00 uur A-tijd).

Water

Onmisbaar bij warmtebelastingsomstandigheden is een goede watervoorziening gecombineerd met een juist drinkbeleid. Training op rantsoenering van water is niet zinvol. Afgezien van het feit dat mensen met vochttekort onbetrouwbaar gaan functioneren wordt de kans op het verkrijgen van een warmteletsel sterk verhoogd.

Bij een hoge warmtebelasting kan de vochtbehoefte oplopen tot 2 liter water per uur in de heetste periode van de dag. Bij matige lichamelijke inspanning en gemiddelde weersomstandigheden zal de waterbehoefte een 1/2 liter per uur bedragen. Het is dan het beste om de 20 à 30 minuten te drinken. Dorst is geen goede maat voor de hoeveelheid water die men moet drinken om in de vochtbehoefte van het lichaam te voorzien. Belangrijk is daarom een bindend drinkbeleid te hanteren. Kort voor de aanvang van de actie drinkt men verplicht een hoeveelheid water; minimaal 0,3 l.

NB: Te lang ervoor drinken geeft urineproductie.

Tijdens het uitvoeren van de opdracht worden dan regelmatig kleine hoeveelheden gedronken en na de actie moet men weer veel drinken. Enige indicatie voor de waterbehoefte geeft de volgende tabel:

GEMIDDELD WATERGEBRUIK*)

WERK- BELASTING	Luchttemperatuur lager dan 30 °C	Luchttemperatuur hoger dan 30°C
licht werk (bureau)	5 liter/24 uur	6 liter/24 uur
matig zwaar werk (marsen)	7 liter/24 uur	9 liter/24 uur
zwaar werk (graven)	9 liter/24 uur	13 liter/24 uur

*) Water: bedoeld wordt de totale vochtconsumptie dus inclusief thee, soep, koffie, frisdrank etc.

Bedenk dus altijd:

- 1) Zorg voor voldoende drinkwater! Laat personeel eventueel 2e veldfles verstrekken.
- 2) Zorg voor voldoende waterpunten.
- 3) Controleer of men frequent drinkt.
- 4) Controleer of de juiste hoeveelheid gedronken wordt.

Zout

Wees voorzichtig met het teveel gebruiken van zout. Teveel zout houdt vocht vast in het lichaam en belemmert de transpiratie. Daarmee wordt de kans op een warmteletsel groter.

Door het transpireren gaat echter zout verloren. De beste

manier om het lichaam van extra zout te voorzien is via de voeding. Sla daarom geen maaltijden over. Alleen bij geringe voedselopname en zware inspanning wat zout toevoegen aan het drinkwater (2 zouttabletten of 1 à 4 theelepels zout per liter). Zouttabletten altijd oplossen in water. Nooit zouttabletten op de tong leggen en met water wegspoelen. Er kunnen dan maagklachten ontstaan.

Warmteblootstelling

Probeer door organisatorische maatregelen de blootstelling aan warmte te minimaliseren:

- de hoogste temperaturen komen voor tussen 12.00 en 14.00 uur.
- bij temperaturen boven 30°C en zwaar werk is een aangepast werkrooster aan te bevelen.
- werken in de zon moet worden vermeden: maak gebruik van de schaduw.
- gvt dragen is beter dan werken met ontbloot bovenlijf. Pas kleding aan omstandigheden aan. Door het niet dragen van het hoofddekseel kan veel warmte ontsnappen. Loop echter ook niet langdurig met ontbloot hoofd in de stralende zon daar er dan juist weer vergrote kans is op het ontstaan van warmteletsels.

Alcohol

Gebruik van alcohol verhoogt de kans op warmteletsels doordat met urine extra vocht uitgescheiden wordt. Alcoholconsumptie moet, bij extreme warmtebelasting dan ook sterk worden afgeraden.

STRESS EN GEVECHTSSTRESS

Stress kan zich onder vele omstandigheden ontwikkelen. Gevechtsstress is een bijzondere vorm van stress en ontstaat voor, tijdens en na de militaire crisis- of oorlogssituaties.

OORLOGS- OF VERGELIJKBARE OMSTANDIGHEDEN VEROORZAKEN MEER SPANNING DAN WELKE TRAINING OOK.

Dit geldt voor iedere militair, voor ondersteunende en operationele eenheden. Je kunt in tijden van oorlog of ander militair optreden iets moeten doen of zien waardoor je je gespannen en onprettig gaat voelen.

Geestelijke en lichamelijke fitheid helpen je die vermoeidheid aan te kunnen, maar je zult toch angst en andere nare gevoelens hebben na crisissituaties.

Stress uit zich in bepaalde lichamelijke en psychische verschijnselen. Deze verschijnselen zijn het natuurlijke gevolg van een moeilijke opgave en het werken onder gevaarlijke en zware omstandigheden.

Herken de symptomen van stress. De meesten van jullie zullen enkele van deze symptomen af en toe hebben. Enkelen zullen vaker meer symptomen vertonen. Toch kan een ieder van jullie nog steeds een effectieve militair zijn die een extra inspanning kan leveren en kan overleven.

Zorg dat je weet hoe je de gevolgen van stress zo klein mogelijk kunt houden. Zowel voor jezelf als voor je maten is dit van groot belang.

Zorg dat je bestand bent tegen spanning

HERKENNEN

NORMALE, VAKER VOORKOMENDE SYMPTOMEN VAN STRESS

Lichamelijke symptomen van stress

- * Spanning; jeuk; pijn; trillen; friemelen met dingen.
- * Koud zweet; droge mond; bleke huid; moeite met scherp zien.
- * Opvliegerig; schrikreacties bij plotselinge geluiden of beweging.
- * Hartkloppingen; mogelijk duizeligheid/licht in het hoofd.
- * Hyperventileren; te vaak ademen tot vingers en tenen gaan tintelen, verkrampen en gevoelloos worden.
- * Misselijkheid; eventueel overgeven.
- * Diarree of opstopping; meer dan regelmatig urineren.
- * Onmiddellijk het in je broek doen bij gevaar.
- * Vermoeidheid; uitgeput gevoel; iedere beweging kost moeite.
- * "Verre", gejaagde blik ("op oneindig").

Geestelijke en emotionele symptomen van stress

- * Angst; gespannen, vol zorgen, het ergste verwachten.
- * Geïrriteerheid; vloeken, klagen, snel iemand lastig vallen.
- * Moeite om de aandacht erbij te houden, vergeten van details.
- * Moeite met denken, praten, communiceren.
- * Moeite met slaap; wakker worden uit slechte dromen.
- * Verdriet; tranen, huilen om dode en gewonde kameraden.
- * Negatieve gevoelens over fouten of datgene dat moest worden gedaan.
- * Woede; door leiders in de steek gelaten voelen.
- * Beginnend verlies van zelfvertrouwen en vertrouwen in de eenheid: ongeloof, achterdocht, wantrouwen.

Veel militairen vertonen deze lichamelijke of emotionele verschijnselen maar kunnen nog steeds goed functioneren en hun taken uitvoeren.

WAT TE DOEN TEGEN STRESS BIJ JEZELF OF JE MAAT

- * Richt je op de taak van je team, volg de vaste orders.
- * Denk eraan dat je zult slagen; praat daarover.
- * Besef dat stress normaal is en dat anderen er ook last van hebben; maak er grappen over.
- * Houd contact met de rest van je groep; blijf praten.
- * Informeer naar de feiten bij je directe chef; trek geen overhaaste conclusies; hecht geen geloof aan geruchten.
- * Wees lichamelijk fit; houd je conditie op peil.
- * Ken en oefen ZHKH.

- * Wanneer de tactische situatie en de veiligheid het toelaten:
 - Drink veel en deel het (maar bewaar alcoholische dranken voor wanneer het echt veilig is).
 - Bereid voedsel en deel het.
 - Besteed veel aandacht aan de verzorging van jezelf (wassen, scheren, zonodig je afdrogen of koelte c.q. warmte zoeken).
 - Praat over wat er gebeurd is met je maten en ook met je directe chef; zet alles op een rijtje; ruim misverstanden uit de weg.
 - Deel verdriet; praat over persoonlijke zorgen ook met je directe chef; denk erover te gaan praten met een hulpverlener of als deze niet is mee uitgezonden, één van de daarvoor aangewezen sleutel-functionarissen.
 - Tracht zoveel mogelijk slaap te krijgen; doe wanneer het maar even kan een dutje en probeer verloren slaap zoveel mogelijk in te halen. Neem de tijd om volledig te ontwaken.
 - Blijf actief wanneer je niet rust (sport, wapenonderhoud, kaartspelen e.d.).
- * Als de stress **NIET VERMINDERT NA GOEDE RUST**, vertel dat dan je directe chef.

HERSTEL VAN STRESS EN GEVECHTSSTRESS

- * Er zijn zoveel spanningen tijdens acties, dat zelfs de meest fitte militairen zo gespannen kunnen raken dat ze tijdelijk een probleem (of een gevaar) vormen voor het team.
- * Alhoewel het verschillende vormen kan aannemen, is het "slechts" stress. Na rust treedt snel verbetering op. Soms zullen jij of je kameraden naar een eenheid in de achterhoede moeten om die rust te krijgen.
- * Als dat gebeurt, weet dan dat het team erop rekt dat je snel terugkomt. Verwelkom anderen bij terugkomst en verwacht dat ze weer al hun taken uitvoeren.
- * Wees niet verbaasd of bezorgd indien tekenen van stress (zoals opvliegerigheid en slechte dromen) nog een tijdje doorgaan nadat je thuis bent gekomen. Ook dat is normaal.

**HET IS EEN NORMALE
REACTIE OP EEN
ABNORMALE SITUATIE**

Uitgave: Afdeling Individuele Hulpverlening
Koninklijke Landmacht

9 DIVERSEN

9.1 OMGANG MET DE PERS

Als een journalist of camerateam uw eenheid bezoekt verwijs deze dan door naar uw commandant of communicatiefunctionaris. Na zijn toestemming is het goed de volgende gedrags- en spelregels te hanteren:

- (a) Spreek open en eerlijk. Speel geen (stoere) rol. Lieg nooit (bij het volgende gesprek wordt uw gekok doorgeprikt).
- (b) Geef kort en zakelijk antwoord op een vraag. Wacht op de volgende vraag. Als er een stilte valt is het de zorg van de journalist die op te vullen. Begin dus niet op eigen initiatief te 'ratelen'.
- (c) Praat gewone-mensen-taal. Stel u voor dat u in de familiekring iets moet uitleggen. Geen militaire afkortingen, geen twijfelachtige soldatenaanduidingen (bv voor voedsel), geen onderdeelseigentaal.
- (d) Probeer niet leuk te doen met zelfspottende grappen over de landmacht of uw eenheid. De journalist snapt daar niets van. En het publiek ook niet. Wie neemt nu zijn eigen werk niet serieus...
- (e) Schaam u niet te zeggen dat u iets niet weet. Zeg niet zo maar wat. Verschuil u zeker niet achter de kreet 'geheim'. Verwijs naar voorlichter of commandant.
- (f) Laat u niet prikkelen of boos maken door scherpgestelde en uitdagende vragen. Boosheid levert antwoorden op waar u spijt van krijgt. Blijf vriendelijk, maar houd vast aan wat u wilt zeggen.
- (g) Spreek alleen over het niveau dat u kunt overzien. Voor de groep(scommandant) is dat dus de groep. Praat over die zaken waarin u deskundig bent; niet over de opdracht voor de hogere eenheid (cie, bat, brig, NAVO). U mist het overzicht en kent de laatste ontwikkelingen niet. Verwijs naar commandant.
- (h) Treed bij voorkeur niet op (politiek) beleidsterrein. De

keuze van aangeschaft materieel, een uitzending in NAVO-verband, is een zaak van minister en Tweede Kamer. Andere belangrijke beslissingen - welke eenheid, samenstelling - worden genomen door de bevelhebber. U bent militair en voert uit. Over het algemeen geldt: hoe hoger uw functie en dus verantwoordelijkheid, hoe dichter bij het beleid, des te voorzichtiger gaat u om met uw persoonlijke (kritische) mening.

- (i) Vermijd 'als privé-persoon' antwoord te geven op een (politieke) vraag. De status van KL- of NAVO-militair kunt u niet als een jasje uittrekken. In de kolommen of op het scherm verschijnt nooit een privé-meneer De Vries, maar altijd de militair.

KORTOM:

1. Behandel journalisten steeds vriendelijk en voorkomend.
2. Spreek alleen met journalisten die worden begeleid.
3. Informeer eerst uw commandant of communicatiefunctionaris als een persvertegenwoordiger onaangekondigd verschijnt.
4. Toon u in uitspraken, houding en gedrag een trots lid van een fitte, professionele eenheid.
5. Vertel geen leugentjes; die komen toch uit.
6. Spreek uitsluitend over zaken op het eigen niveau.
7. Geef geen mening over (politieke) voornemens of beslissingen. De militair krijgt een opdracht en voert die uit.
8. Ga niet zelfstandig perscontacten aan; het is niet toegestaan.
9. Leg een probleem voor aan de commandant, niet aan de pers.
10. Bedenk steeds: ik bepaal het gezicht van de Koninklijke landmacht. Ik ben de landmacht ...

9.2 ONGEVALLEN RAPPORTAGE

In geval van een ongeval dient de volgende rapportage aan het hoger echelon te worden gedaan.

WIE : WIE IS ER GEWOND/OVERLEDEN

NAAM EN VOORLETTERS
RANG EN REGISTRATIENUMMER

WAT : AARD VAN DE VERWONDING
EXACT AANGEVEN WELKE
VERWONDING DE PERS HEEFT

AARD VAN HET ONGEVAL

WAAR : PLAATS ONGEVAL, ZO NAUWKEU-
RIG MOGELIJK

WANNEER : TIJDSTIP ONGEVAL

HOE : GENOMEN MAATREGELEN KORT
VERMELDEN

NB BIJ MEERDERE SLACHTOFFERS VOOR **ELK**
SLACHTOFFER **APART** DE DELEN **WIE** EN
WAT VERMELDEN, DE OVERIGE DELEN
KUNNEN VERVOLGENS EENMAAL WOR-
DEN VERMELD.

CONTACTEN MET DE MEDIA

TIPS

- Bedenk dat je altijd **vrijwillig** meewerkt aan een interview.
- Vraag de journalist waarover het interview gaat.
- Bedenk daarna of je zelf de meest aangewezen persoon bent om hierover te praten.
- Breng de sectie communicatie en/of je commandant op de hoogte voordat je besluit mee te werken aan een interview.
- Overleg samen met je commandant en de journalist waarover jullie het willen hebben.
- Bereid je goed voor.
- Het interview is pas afgelopen wanneer de journalist uit het zicht verdwenen is.

“noch bevreesd, noch roekeloos”
Sectie Communicatie 11 Luchtmobiele Brigade

HET INTERVIEW

DO'S

- Wees jezelf, speel geen toneel.
- Blijf vriendelijk en hulpvaardig.
- Geef korte, duidelijke antwoorden en wees enthousiast.
- Laat je niet verleiden meer te zeggen dan je kwijt wilt.
- Praat alleen over je eigen werk.
- Ga niet iets verzinnen als je het antwoord niet weet, wees maar gewoon eerlijk.

DON'TS

- Gebruik geen militaire afkortingen.
- Ga niet in op geruchten of voorspellingen.
- Praat niet over staatsgeheimen, lopende militaire operaties of operatiebevelen.
- Praat niet over politieke onderwerpen.
- Laat je nooit negatief uit over andere eenheden en nationaliteiten.
- Ga met klachten naar je commandant, niet naar de media.
- Werk voor een leuke opname niet mee aan ongebruikelijke situaties.
- Lieg en overdrijf niet, het komt altijd uit.

SFOR

INSTRUCTIEKAART

GEWELDSINSTRUCTIE

2e uitgave, jan. 1997.

MISSIE

1. Het doel van de missie is het consolideren en stabiliseren van het vredesplan.

ZELFVERDEDIGING

2. Het is toegestaan geweld te gebruiken **ter zelfverdediging**.

ALGEMENE REGELS

3. Gebruik **in alle omstandigheden** niet meer geweld dan strikt noodzakelijk is om uw opdracht uit te voeren.
4. Leden van vijandelijke troepen die zich willen overgeven mogen niet worden mishandeld. Zij moeten worden ontwapend en worden overgedragen aan uw commandant.
5. Behandel **iedereen** menselijk, dus ook de door u gevangen genomen vijandelijke troepen.
6. Verzamel de gewonden en verzorg hen, ongeacht of zij vriend of vijand zijn.

7. Respecteer particulier eigendom. Steel niet.
Neem geen "oorlogstroeën" mee.
8. Voorkom zo mogelijk alle schendingen van het
humanitair oorlogsrecht en rapporteer schendingen
en vermoedelijke schendingen aan uw commandant.

WAARSCHUWINGEN EN WAARSCHUWINGSSCHOTEN

9. U bent verplicht te waarschuwen voor u gericht
schiet. U waarschuwt dat u zult schieten als men niet
halt houdt of met de gevaarzettende handeling
ophoudt. U bent dit alleen verplicht wanneer de
situatie het toelaat.
U waarschuwt door te roepen:
in het Engels:
"SFOR! STOP OR I WILL FIRE!"
of in het Servo-kroatisch:
"SFOR! STANI ILI PUCAM!"
(uitgesproken als:
SFOR! STANIE IELIE POETSAM!)
10. Als aan de waarschuwing geen gehoord wordt
gegeven, mag u in opdracht van de commandant ter
plekke, of op grond van de aan u gegeven orders een
waarschuwingsschot lossen.

HET AFGEVEN VAN GERICHT VUUR

11. U mag uitsluitend het vuur openen als uzelf, onder uw bescherming staande eigen troepen, personen of goederen worden bedreigd met geweld dat dood of ernstig letsel tot gevolg kan hebben.

Enkele voorbeelden:

- a. U mag het vuur openen op een persoon die schiet of zijn wapen richt op u, op eigen troepen of personen of goederen die onder uw bescherming staan.
 - b. U mag het vuur openen op een persoon die explosieven of brandbommen plaatst, gooit of zich gereed maakt deze te gooien naar u, naar eigen troepen of personen of goederen die onder uw bescherming staan.
 - c. U mag het vuur openen op een persoon die opzettelijk met een auto inrijdt op u, op eigen troepen, personen of goederen die onder uw bescherming staan.
12. U mag ook schieten op een persoon die goederen steelt, tracht te stelen, vernietigt of tracht te vernietigen indien:
- a. het goederen betreft, het verlies waarvan de levens van eigen troepen of personen met beschermde status in gevaar kan brengen; of
 - b. het beschermde goederen betreft, en in beide gevallen er geen andere manier is om dit te voorkomen.

MINIMUM AAN GEWELD

13. U mag strikt noodzakelijk geweld gebruiken, met inbegrip van het afgeven van gericht vuur, tegen ieder persoon,
 - a. die een onwettige handeling verricht of op het punt staat te verrichten die levensbedreigend is of zwaar letsel tot gevolg kan hebben; en
 - b. er geen andere manier is om dit te voorkomen.
14. Indien u het vuur moet openen bent u verplicht:
 - Uitsluitend gerichte schoten te lossen; en
 - Niet meer schoten te lossen dan noodzakelijk is; en
 - Met schieten op te houden, zodra de situatie dit toelaat.
15. Het is altijd verboden burgers aan te vallen. Het is ook verboden goederen met een strikt burgerlijk of religieus karakter aan te vallen, tenzij:
 - a. deze goederen worden gebruikt voor militaire doeleinden; en
 - b. uw commandant u daartoe opdracht geeft.

Deze instructiekaart is een informele vertaling. In geval van meningsverschillen over de interpretatie raadpleeg de engelse tekst. Dit geldt in het bijzonder voor definities.

AIDE-MEMOIRE VOOR SFOR COMMANDANTEN

2e uitgave, jan 1997

ALGEMENE REGELS

1. Missie. Uw missie is de vrede in Bosnië-Herzegovina te stabiliseren en te consolideren. Het gebruik van strikt noodzakelijk geweld is toegestaan.
Bij gebruik van geweld moeten de hieronder gegeven regels in acht worden genomen.
2. Zelfverdediging. Het gebruik van strikt noodzakelijk geweld, inclusief geweld dat dood dan wel ernstig letsel tot gevolg kan hebben (deadly force) en waarbij toegestane wapens worden gebruikt, ter verdediging van het eigen lichaam tegen vijandige handelingen en vijandige bedoelingen, is toegestaan.
3. Gebruik van geweld om andere redenen. Gebruik van strikt noodzakelijk geweld is toegestaan:
 - a. ter verdediging van eigen troepen, beschermde personen (persons with designated special status) en beschermde eigendommen (property with designated special status) tegen vijandige handelingen en bedoelingen;
 - b. ter verdediging tegen opzettelijk binnendringen in aangewezen (designated) gebieden en militair verboden gebieden (military restricted areas);

- c. ter verdediging tegen pogingen van vijandelijke troepen/strijdende partijen om u van uitvoering van uw opdracht af te houden;
- d. ter ontwapening van personen als daartoe opdracht wordt gegeven door de commandant ter plaatse (on-scene commander);
- e. ter uitvoering van een door een Bevoegde Commandant (Authorised Commander) gegeven opdracht om een preventieve militaire operatie (pre-emptive military operation) uit te voeren om nakoming van de relevante bepalingen van het vredesplan af te dwingen.
- f. ter verdediging, indien noodzakelijk door middel van het afgeven van gericht vuur, van eenieder die het slachtoffer is of dreigt te worden van een omwettige handeling die voor dat persoon levensbedreigend is of zwaar lichamelijk letsel tot gevolg kan hebben, en er geen andere manier is om dit te voorkomen.

4. Het laden van wapens

- a. Persoonlijke wapens. Het wapen moet steeds op veilig staan en er mag zich geen patroon in de kamer bevinden. Een vol magazijn moet in het wapen geplaatst zijn. Voor de DIEMACO geldt dat slechts een vol patroonmagazijn in het wapen geplaatst moet zijn. U mag het wapen doorladen ter verdediging van uzelf in omstandigheden waar het gebruik van "deadly force" is toegestaan of als daartoe opdracht is gegeven door de commandant ter plaatse (on-scene commander).
- b. Door een bemanning bediend wapen (crew served weapons). Door een bemanning bediende wapens moeten altijd op veilig staan en mogen niet worden geladen anders dan in opdracht van de commandant ter plaatse (on-scene commander).

WAARSCHUWINGSPROCEDURE

5. Als de operationele omstandigheden het toelaten, moet voordat het vuur wordt geopend daarvoor worden gewaarschuwd. Enkele voorbeelden van omstandigheden waarin het is toegestaan zonder waarschuwen het vuur te openen zijn:
 - a. als u zelf of anderen in uw directe omgeving gewapenderhand worden aangevallen; of
 - b. als het geven van een waarschuwing het risico vergroot dat u of enig ander persoon wordt gedood of ernstig verwond raakt.
6. U waarschuwt door te roepen:
in het Engels:
"SFOR! STOP OR I WILL FIRE!"
of in het Servo-kroatisch:
"SFOR! STANI ILI PUCAM!"
(uitgesproken als: SFOR! STANIE IELIE POETSAM!)
7. Herhaal de waarschuwingen zo vaak als nodig om te bereiken dat de waarschuwing is begrepen. Als de waarschuwingen worden genegeerd, gebruik dan het strikt noodzakelijke geweld om de persoon in kwestie er toe te brengen uw opdrachten uit te voeren.
8. Waarschuwingsschoten. Als aan de waarschuwing geen gehoor wordt gegeven, mag u in opdracht van de commandant ter plaatse (on-scene commander) of op grond van de bestaande vaste orders (standing orders) een waarschuwingsschot lossen.

VUROPENEN (GEBRUIK VAN DEADLY FORCE: GEWELD DAT DOOD DAN WEL ERNSTIG LETSEL TOT GEVOLG KAN HEBBEN)

9. U mag het vuur openen op een persoon die een vijandige daad pleegt of de kennelijke bedoeling heeft een vijandige daad te plegen en waarschuwen of onvoldoende effect heeft of niet geëigend is.
10. Een vijandige daad is een agressieve handeling die inhoudt een aanval of een dreigende aanval met gebruikmaking van "deadly force" tegen eigen troepen, beschermde personen (persons with designated special status) of beschermde eigendommen (property with designated special status). Hieronder volgen enige voorbeelden (geen uitputtende opsomming) van vijandelijke handelingen:
 - a. een persoon die schiet op u, op eigen troepen of beschermde personen (persons with designated special status) of beschermde goederen (property with designated special status);
 - b. een persoon die explosieven of brandbommen plaatst, gooit naar u, naar eigen troepen of beschermde personen (persons with designated special status) of beschermde goederen (property with designated special status);
 - c. een persoon die opzettelijk met een auto inrijdt op u, op eigen troepen of beschermde personen (persons with designated special status) of beschermde goederen (property with designated special status).
11. Een vijandige bedoeling is een handeling die inhoudt de kennelijke voorbereiding van een vijandige daad. Hieronder enige voorbeelden van vijandige bedoelingen:
 - a. een persoon die zijn wapen richt op u, op eigen troepen

- of beschermde personen (persons with designated special status) of beschermde goederen (property with designated special status);
- b. een persoon die zich voorbereid om explosieven (verwijderen van de veiligheidspen van een handgranaat) of een of brandbom (aansteken van de lont van een molotov cocktail) te gooien naar u, naar eigen troepen of beschermde personen (persons with designated special status) of beschermde goederen (property with designated special status);
 - c. een persoon die poogt wapens of munitie van eigen troepen of beschermde goederen (property with designated special status) in bezit te nemen.

EIS OM SLECHTS HET STRIKT NOODZAKELIJK GEWELD TE GEBRUIKEN

- 12. Telkens als het is toegestaan geweld te gebruiken, bent u verplicht de mate van geweld te beperken tot het strikt noodzakelijke. Neem alle mogelijke maatregelen om bijkomende schade (collateral damage) zo klein mogelijk te houden. Het is verboden opzettelijk burgers aan te vallen. Het is ook verboden goederen met een strikt burgerlijk of religieus karakter aan te vallen, tenzij deze goederen worden gebruikt voor militaire doeleinden.
- 13. Indien u het vuur moet openen bent u verplicht:
 - a. Uitsluitend gerichte schoten te lossen; en
 - b. Niet meer schoten te lossen dan noodzakelijk is; en
 - c. Alle mogelijke maatregelen te nemen om te voorkomen dat zonder noodzaak goederen worden vernietigd; en
 - d. Met schieten op te houden, zodra de situatie dit toelaat. Vervolgens moet u het gebied beveiligen en eventuele gewonden verzorgen.

ANDERE RICHTLIJNEN VOOR DE COMMANDOVOERING

14. Personen met een kennelijk vijandige bedoeling en personen die vijandige daden of ernstige misdrijven plegen of die de eigen troepen hinderen bij het uitvoeren van het vredesplan, mogen worden aangehouden, onderzocht op wapens en munitie en geïnterneerd. Geïnterneerde personen moeten worden overgedragen aan de dichtsbijzijnde civiele autoriteiten of aan een eenheid van de militaire politie of als dat de geëigende maatregel (appropriate) is door de commandant ter plaatse (on-scene commander) worden vrijgelaten. Alle interneringen moeten langs de hiërarchieke weg worden gerapporteerd aan HQ MND SW.
15. Het is verboden geweld te gebruiken ter bestraffing van wie dan ook.
16. Behandel iedereen, inclusief geïnterneerden, met respect en waardigheid. Veel burgers hebben negatieve ervaringen met strijdkrachten en uw gedrag is essentieel voor het succes van de missie. Zorg ervoor dat u zich professioneel gedraagt en neem het volgende in acht:
 - a. toon respect voor locale sociale en religieuze gebruiken;
 - b. toon geen voorkeur voor enige etnische groepering;
 - c. wees hoffelijk bij het uitvoeren van uw diensten;
 - d. neem geen privé eigendommen van anderen mee zonder toestemming van uw commandant;
 - e. plundering en het als trofee meenemen van gevonden of van anderen afgepakte goederen is verboden;
 - f. zwarte handel is verboden.
17. Voorkom en rapporteer langs de hiërarchieke weg alle vermoedelijke misdrijven tegen het humanitair oorlogsrecht.

Hygiëne en Preventieve Gezondheidszorg

Voorlopige IK-HPG, 1e druk 20-04-2000

ENKELE SIMPELE MAATREGELEN OM ZIEK WORDEN TE VOORKOMEN:

- Immunisatie op peil.
- Geldige sanering.
- Drink en eet alleen veilig water en voedsel.
- Handen wassen voor het eten en na toiletbezoek.
- Minimaliseer de invloed van warmte en/of koude.
- Gebruik uw PGU op de juiste manier en houdt het in goede staat.
- Minimaliseer de overlast van ongedierte.
- Vermijd contact met giftige dieren.
- Vermijd seksueel contact. Safe seks!
- Vermijd "verdachte" locaties.
- Minimaliseer stress en vermoedheid door:
 - Goede lichamelijke conditie;
 - Voldoende slaap;
 - Blijf geïnformeerd;
 - Zorg voor afwisseling en ontspanning;

Hoe gezond te blijven tijdens een uitzending naar Voormalig Joegoslavië (Bosnië)

Deze hand-out is samengesteld door de HPG-Organisatie IGNC. Er is gebruik gemaakt van de meest recente (HPG) informatie, bekend binnen Defensie.

Bij gebruikmaking van deze hand-out doet u alles wat in uw eigen vermogen ligt om gezond te blijven.

ALGEMEEN:

Gezondheidsbedreigende omstandigheden ontstaan door:

- Klimaat, natuurrampen, oorlog of het oplopen van besmettelijke ziekten.
- Militairen kunnen als uitloosel van hun werk blootgesteld worden aan gezondheidsbedreigende factoren tijdens uitzendingen, humanitaire hulpverlening, contact met lokale bevolking, verminderde hygienische omstandigheden, lokaal aanwezige factoren.

OVERZICHT BOSNIË:

De risico's in Bosnië worden veroorzaakt door:

- Klimaat (koude-/warmteletsels).
- Geen of slechte infrastructuur.
- Endemisch (= lokaal) voorkomende ziekten.
- (Onveilig) water en voedsel.
- Ziekte verspreidend ongedierte.
- Het verkeer.

KLIMAAT:

Bosnië kent een landklimaat. Dit betekent sterk wisselende omstandigheden en in tegenstelling tot NL een hete zomer en een koude winter met temperaturen variërend van +42°C tot -27°C.

Voorkom koudeletsels door:

- Juist gebruik van de PGU. Ventileren is beter dan transpireren (zorg voor schone en droge kleding).
- Zorg voor voldoende droge sokken en schoenen.
- Drink voldoende (ook 's-winters is er kans op uitdroging).
- Eet voldoende. Het ontbijt is de belangrijkste maaltijd van de dag.
- Houd rekening met de windchill factor.
- Voorkom natte kleding. Klop de sneeuw af voordat u naar binnen gaat.
- Raak geen metaal aan met de blote huid (contact handschoenen!).
- Draag een hoofddeksel (meeste warmte gaat via het hoofd verloren).
- Voorkom sneeuwblindheid (gebruik zonnebril!).
- Voorkom CO-vergiftiging (zorg voor voldoende ventilatie).
- Bij statische diensten (zoals wacht) zoek beschutting en isoleer uzelf van de bodem.
- Bescherm onbedekte huid door bijv. een laag vaseline.
- Bij temperaturen onder 0°C, voor het slapen gaan scheren.
- Bij gevoelloosheid in bijv. oren, vingers en/of tenen direct gnk hulp zoeken.

Voorkom warmteletsels door:

- Bedenk dat warmteletsels ook 's-winters kunnen voorkomen.
- Drink voldoende (drinkbeleid), drink regelmatig; ook als u geen dorst heeft. Controleer eigen urine (helder/lichtgeel).
- Voorkom oververhitting door juist gebruik van de kleding (voorkom transpireren, houdt de kleding schoon en droog!).
- Gebruik alle 3 de maaltijden om het verloren zout aan te vullen (geen zouttabletten!).
- Houd het hoofd en de nek beschermd tijdens werken in de zon.
- Gebruik zonnenbrandcreme.
- Drink geen sterk gekoelde dranken (veroorzaakt diarree!).
- Warmteletsels kunnen levensbedreigend zijn. Bij verdenking; zoek (gnk) hulp.
- Als er tijd en gelegenheid voor is, hanteer dan een acclimatisatieperiode van 14 dagen.
- Plan geen (zware) lichamelijke inspanning op het heetst van de dag (12.00u-15.00u).
- Met een goede lichamelijke conditie bent u beter tegen de warmte bestand.

VOORKOMEN VAN ENDEMISCHE INFECTIEZIEKTEN:

- Zorg dat uw immunisatie compleet en up to date is.
- Vermijd overbezetting in leef- en legeringsruimten.
- Voorkom het tegen elkaar aanhoesten/-niezen, ook tijdens het slapen (voldoende tussenruimte, kop/staart ligging en/of ademschotten).
- Zorg voor voldoende ventilatie van de leef- en werkruimten.
- Voorkom onnodige stofvorming (maak regelmatig schoon, rijdt langzaam op de bases).
- Reinig op de juiste manier. Niet vegen, gebruik een industriële stofzuiger of reinig nat. Desinfecteer de leef- en werkruimten wekelijks, bij voorkeur op een vaste dag. Gebruik hiervoor een chlooroplossing (1 tablet op 10l water).
- Was uw handen na elk bezoek aan het toilet en voor de maaltijd.
- Zorg voor een goede lichamelijke weerstand door te zorgen voor voldoende rust en regelmatige ontspanning.
- Houd uw lichamelijke conditie op peil.
- Zorg voor een goede persoonlijke hygiëne (indien mogelijk, dagelijks douchen!).
- Besteed meer aandacht aan kleine wondjes (desinfectie!).
- Voorkom voetschimmel door: het dragen van badslippers tijdens het douchen, voeten goed afspoelen en afdrogen (tussen de tenen!).
- Geen seksuele contacten met de lokale bevolking.
- Indien seks, gebruik dan een condoom.
- Diarree in beginperiode is normaal (reizigersdiarree). Duurt dit echter langer dan 3 dagen en er zit bloed en/of slijm in de ontlasting en heeft u koorts, neem dan direct contact op met een arts.
- Leen geen tandenborstels en/of scheergerei uit.

(ONVEILIG) WATER EN VOEDSEL:

- Eet alleen dat voedsel dat door Defensie wordt verstrekt.
- Gebruik alle maaltijdcomponenten. Zo krijgt u alle benodigde voedingsstoffen naar binnen.
- Drink alleen water dat door Defensie is verstrekt.
- Voor persoonlijke hygiëne maak gebruik van het water in de "natte groepen".
- Bij gebruik van waterwagens en/of waterjerrycans, deze voor gebruik desinfecteren en alleen voor sanitaire doeleinden gebruiken.
- Indien er door (nood)omstandigheden gebruik gemaakt moet worden van lokaal voedsel, eet dan geen ongekookte groente, rauw of niet doorbakken vlees (geen schapen- en/of runderhersen!) en ongepasteuriseerde zuivelproducten.
- Voor het koken van voedsel, het zetten van koffie en/of thee alleen gebruik maken van drinkwater.
- Fruit, niet door Defensie verstrekt; altijd eerst wassen en schillen.
- Ook voor het verzorgen van een BBQ kunt u (tijdig) bij de keukengroep terecht.
- Indien er door (nood)omstandigheden gebruik gemaakt moet worden van lokaal voedsel, dit eerst min. 5 minuten laten koken.
- Zorg dat de noodvoorraad KLI en water in uw voertuig voldoende en in goede staat is (conform SOP!).

ONGEDIERTE:

In Bosnië komt ongedierte voor wat behalve overlast ook diverse ziekten kan overbrengen. Ook komen er giftige slangen, spinnen en schorpioenen voor. Deze zijn gelukkig voor een volwassen persoon niet dodelijk.

Om overlast en/of problemen met ongedierte te voorkomen:

- Gebruik het juiste insectenafweermiddel (minimaal 30% DEET).
- Hanteer een goede afvaldiscipline, houdt afvalcontainers gesloten, laat geen zwerfvuil ontstaan.
- Houd de aanwezig vegetatie (gras/struiken/onkruid) kort.
- Eet niet op de legeringsruimten, berg snacks op de juiste wijze op (aluminium of kunststof kist).
- Zorg voor voldoende ventilatie (insekten hebben een hekel aan tocht!).
- Voorkom het ontstaan van plassen water op de base.
- Vermijd zoveel mogelijk die locaties waar ongedierte aanwezig is/kan zijn.
- Houd de kleding zoveel mogelijk gesloten.
- Vermijd contact met "huisdieren", haal ze niet aan, voeder ze niet. Conform VO is het verboden om op bases huisdieren te houden.
- Afstand van honden en/of katten mag alleen door de KMAR.
- Heeft u een allergie, meldt dit dan aan de base arts.
- Wordt u gebeten/gestoken door (mogelijk) giftige slang/spin of schorpioen, handel conform het aanwezige protocol.
- Houd aanwezig horren gesloten.
- Voorkom overlast van wespen door het spoelen van lege blikjes frisdrank, drink uit een glas en niet uit blik.
- Ongediertebestrijding is een HPG-taak. Ga niet zelf lopen hobbyen.
- Controleer elkaar op teken (elke 8 uur). Laat teken verwijderen door gnk personeel en laat een tekenbeet registreren.
- Als u wilt gaan zwemmen tijdens verlof/recuperatie in Split/Medena, draag dan badschoenen (zee-egels!).
- Zwemmen in oppervlaktewater in Bosnië is verboden.

- Raak slangen nooit met bloot handen aan; ook geen dode.
- Probeer nooit een slang te vangen; die u gebeten heeft! Dit zorgt er alleen maar voor, dat u vaker gebeten wordt. Bij het verwijderen van spullen, die op de grond liggen zoals bijv. rotsblokken, altijd handschoenen dragen. Controleer uw slaapzak/kleding en schoeisel altijd op eventueel aanwezig ongedierte, voordat u deze gebruikt.
- Meld de aanwezigheid van ongedierte aan de HPG-Specialist.
- Raak door de HPG-Specialist geplaatste bestrijdingsmiddelen niet aan.
- Laat ongediertebestrijding over aan de HPG-Specialist.

HET TEKENPROTOCOL:

- Controleer uzelf en elkaar op teken (elke 8 uur); met name de omgeving van enkels, nek, oksel en de buik ter hoogte van de broeksriem.
- Zit er een teek, laat deze z.s.m. verwijderen.
- Laat een tekenbeet altijd registreren door een arts.
- Vermijd die plaatsen, waar teken zitten; zoals hoog gras, bosranden, wildpaden en struikgewas.
- Gebruik het juiste insectenafweermiddel en houd de kleding gesloten (mouwen naar beneden, halskraag dicht en de broekspijpen in de schoenen).

HET VERWIJDEREN VAN EEN TEK:

- Pak de huid zodanig vast dat een heuveltje ontstaat.
- Maak gebruik van een splinterpincet (pincet met spitsbeet).
- Pak de teek zo dicht mogelijk bij de huid beet.
- Zorg ervoor dat het lijfje niet tussen de pincet komt.
- Verwijder de teek d.m.v. een continue wrikkende beweging.
- De teek mag niet worden ingesmeerd met alcohol, olie of een brandende sigaret of iets dergelijks.

- Desinfecteer de wond na het verwijderen van de teek.
- Laat de beet registreren door een arts.

SLANGEN- SPINNENBEET EN/OF SCHORPIOENEN STEEK

- Raak niet in paniek. Blijf rustig!
- Wond schoon schrobben met water en zeep.
- Wond desinfecteren met bijv. jodium.
- Wonddrukverband aanleggen.
- Eventueel getroffen lichaamsdeel hoogleggen.
- Altijd afvoeren naar dichtstbijzijnde arts.
- Wond niet uitzuigen, schoon branden of wat ook.

HONDENBETEN:

- Wond schoon schrobben met water en zeep.
- Desinfecteren met bijv. jodium.
- Verbinden.
- Altijd afvoeren naar dichtstbijzijnde arts.

HET VERKEER:

- Rijd defensief. Het lokale verkeer houdt er andere gedragsregels op na dan wij gewend zijn.
- Houd rekening met de combinatie van langzaam en snelverkeer door elkaar.
- Houd rekening met wisselende weersomstandigheden.
- Zorg dat u sneeuwkettingen kunt gebruiken.
- De kwaliteit van de wegen is vele malen slechter dan in NL.
- Houd, zeker in de winter, voldoende afstand.
- Zorg dat uw voertuig in een goede en veilige staat verkeert.

ARBO EN MILIEU:

- Voorkom geluidsoverlast.
- Over asbest is er een IK-ASBEST uitgegeven.
- Ga met afval hetzelfde om als in NL.

HET KL-IMMUNISATIE PROTOCOL (BASISPAKKET):

- DTP (Geldigheid 10 jaar)
- TYFUS (Geldigheid 3 jaar)
- HEPATITIS A EN B (Geldigheid 10 jaar)
- BMR (Geldigheid levenslang, indien geboren na 01-01-1968)

Per uitzendgebied/situatie kan het immunisatiepakket aangepast c.q. uitgebreid worden.

GEBRUIK UW GEZONDE VERSTAND DAN BLIJFT U VERSTANDIG GEZOND!

Voor vragen en/of problemen op HPG-gebied kunt u altijd terecht bij de HPG-Specialist in het betreffende uitzendgebied.

Standplaats HPG-Specialist:

BUGOJNO.